

TELEKI ÉVA

A nyilas uralmi rendszer berendezkedése. 1944 október—november

1. A hungarista „munkáspolitiká”

1944 október közepén az ország Szálasiék rendelkezésére bocsátott részének birtokba vétele lényegében ellenállás nélkül történt.¹ A vezető, középszintű és alsófokú állami, gazdasági, kulturális pozíciókban a nyilas párttagok helyfoglalása gyorsan ment végbe. A fordulat gyors végrehajtásának oka abban rejlett, hogy a szélsőjobboldal — elsősorban a nyilasok — a németekkel, főleg Veesenmayerrel, gondosan előkészítették, személyre szólóan megtervezték az átállás végrehajtását:² a Nyilaskeresztes Párt aktív tagjai, más szélsőjobboldaliakkal együttműködve, október 15-e előtt kelt utasítások alapján foglalták el kijelölt helyeiket, illetve helyenként-területenként spontán módon, gyors és határozott fellépésükkel értek el eredményt;³ az őrségváltás zavartalan keresztülvitelét elősegítette a beosztott dolgozók, a tisztviselők lojalitása, általában a munka folyamatossága, a lakosság körében mutatkozó közöny.

A szélsőjobboldali fordulat szinte hangtalan végighullámzásának sikerében szerepe volt annak is, hogy az első napokban a változás főleg személycserékre korlátozódott, az államapparátus nemzeti szocialista, hungarista átszervezésére később, főleg Szálasi államvezetői tisztségének legalizálása után került sor. Emiatt lelassult a szélsőjobboldal táborán belüli ellentétek kiéleződése, mely ellentét kezdettől fogva feszítette soraikat. A szélsőjobboldaliak nyilaskereszteseken kívüli csoportjai ekkor még bíztak abban, hogy megtalálják helyüket az október 15-i fordulat teremtette hatalomban, s ehhez támogatást reméltek kapni a németektől, hiszen soraikban a náci Németországgal régóta szorosán együttműködő, a legfelsőbb német állami, katonai és pártszervek bizalmasai voltak találhatóak. A nyilasok azonnali erőszakos fellépését vezető szerepük, főleg a Nyilaskeresztes Párt hatalmának, egyeduralmának biztosítására a többiek nem tekintették végleges állapotnak, a hatalom mámorító hatásának vélték, amely a magyar nemzeti szocializmus konszolidálása közben veszít majd jelentőségéből. Később, hetek, hónapok múltán vált egyértelművé előttük teljes politikai háttérbe szorításuk, amikor kiderült, hogy az ország vezetése minden szinten a Nyilaskeresztes Párt és annak vezérei, elsősorban Szálasi Ferenc kezében összpontosul.

A szélsőjobboldal nyilasokon kívüli pártjai, azok „reprezentánsai”, többkevesebb gyakorlattal rendelkeztek a vezetést illetően, magabiztosan foglalták el új vagy megújított pozícióikat. A hatalomátvételt követő őrségváltás az utcát ellepő fegyveresek, a lakosság ellen fellépő karszalagosok agresszív magatartása következtében lehengerlően hatott az egyszerű emberekre; a vidéken, városokban és a főváros kerületeiben, hivatalaiban a hatalomátvétel ellentmondást nem tűrő határozottsággal történt. A kormányzat vezető szerveiben, a minisztériu-

¹ Lásd *Macartney*: October Fifteenth. 444. l.

² Lásd *uo.* 370—371. l.

³ Lásd *uo.* 357. l.

mokban, a hadműveleti kormánybiztosságoknál észlelhető volt a nyilasok gyakorlatlansága, szemmel láthatóan tartottak a minisztériumok személyzetétől, a közigazgatást vezető apparátustól, a le nem váltottaktól. Bizonytalanságukat a nyilas vezérek hangos, fenyegető, megfélemlítő stílusba burkolták. A miniszterek hivatali beosztottaikkal hasonló hangnemet használtak, mint amilyent a pártszolgálatosok az utcán megengedtek maguknak. Tették ezt annak ellenére, hogy az államapparátus vezető szerveiből a politikailag megbízhatatlankat a németek — a március 19-ét követő megszállástól szinte folyamatosan — kicserélték, letartóztatták, deportálták,⁴ másokat, a veszélytelenebbeket, a bizalmi állásokból egyszerűen menesztették.

A minisztériumok bársonyszékeit elfoglaló nyilaskeresztesek bemutatkozó beszédei tanúsítják, tisztában voltak azzal, hogy nem urai a politikai helyzetnek, a hatalmat csak erőszakkal tudták magukhoz ragadni, s a totális fasizmus megvalósítását csak terrorral és megfélemlítéssel teremthetik meg. Szálasi október 25-én mondott beszédében a Miniszterelnökség tisztviselőinek tudomására hozta, hogy „aki nem akar dolgozni, az elpusztul . . . Aki nem tud megbirkózni ebből a nagy küzdelemből reája jutó részzel és azzal a munkával, melyet most a legteljesebb mértékig el kell végezni, az önmaga mondja ki az ítéletet: Felesleges ember!”⁵

Vajna Gábor a Belügyminisztérium dolgozóinak október 17-én a következőkre hívta fel a figyelmét: „Ezek a nehéz idők különös önfegyelmet . . . követelnek . . . hogy a kiadott törvényes intézkedéseket, rendeleteket mindenki gondolkodás és a kiadás okainak mérlegelése nélkül gyorsan és lelkiismeretesen végrehajtsa . . . Mindenki maradjon őrhelyén és igyekezzen a csüggedőkbe . . . nemzetünk életének és jövőjének hitét beoltani, ha kell, szép szóval, s ha ez nem használ, az erőszak alkalmazásával . . .”⁶

Amikor Budinszky László átvette az Igazságügyminisztérium vezetését, három felfegyverzett nyilas megbízottja végigvonult az épületen, szobáról szobára. A jelenlevő tisztviselők előtt hangadójuk azt ordította: „. . . átveszem itt a vezetést. Figyelmeztetem magukat, hogy ne játszanak a halállal. Mi azonnal látni fogjuk, hogy ki az, aki itt ellenáll vagy nem engedelmeskedik. Azt azonban nyomban helyben lelőjük.”⁷

A minisztériumokban azonban nem kellett megtorlással élni. Az emberek a helyükön maradtak és dolgoztak tovább. Az egyetlen jel, ami arra mutatott, hogy az új államhatalmat nem az államapparátus személyzetének testére szabták, később vált láthatóvá, amikor a tisztviselők egy része, a meg-megújuló felszólítások és határidő meghosszabbítások ellenére, nem követte Szálasiékat a Nyugatra.⁸

⁴ Lásd Ránki György: 1944. március 19. 113., 118., 121. l. — Az október 15-e utáni napokban internálták, letartóztatták, illetve a Gestapo elhurcolta Horthy több volt miniszterét, tanácsosát, államtitkárát, tábornokát, a miniszteriális szervek exponált személyiségeit, sok főispánt. Szálasi részére a sopronkőhidai fegyházban őrizetben levő személyekről készített kimutatásban többi között a következő nevek találhatók: Antal István, Bárdos Ferenc, Dietz Károly, Egyed Zoltán, Eszterházy Móric, Hardy Kálmán, Hennyey Gusztáv, Jávor Pál, Jungerth-Arnóthy Mihály, Kádár Gyula, Kállay Miklós, Kánya Kálmán, Krudy Gyula, Nagybaconi Nagy Béla, Nagybaconi Nagy Vilmos, Pattantyus Ábrahám Dezső, Rakovszky Tibor, Rusziczai-Rüdiger Imre, Szombathelyi Ferenc és Ferencné, Titkos Ilona, Törekgy Géza, Utassy Lóránt, Dálnoki Veress Lajos. — Lásd OL Filmtár. 16722. db.

⁵ Nemzeti Hírlap, Győr, 1944. okt. 26.; OL Bm. Szálasi-per. 4. t. X. 200.

⁶ OL Bm. K. 428. 823.

⁷ Macartney: October Fifteenth. 444. l.

⁸ Lásd OL K. 18. Tvh. N. Sz. jkv. 1945. febr. 6.; OL K. 56/34.

A diplomáciai kar magatartása merőben különbözött az államapparátus itthoni dolgozóitól. Kedvező helyzetükkel élve — őket nem érhetette utól a nyilashatalom sújtó keze, sőt, a semleges vagy angolszász orientációjú országokban saját pozícióikat remélték megerősíteni azzal, hogy — bátran vallották, ők továbbra is Horthy Miklós hívei, elhatárolták magukat az új államvezetéstől.

A szélsőjobboldali kormány a hatalomátvétel után a magyar követségekhez intézett jegyzékében felszólította a külföldi magyar tisztviselőket, hogy ismerjék el a Szálasi vezette kabinetet, egyben tegyenek közzé nyilatkozatot arról, hogy elismerik Hitler európai vezető szerepét, és csatlakoznak ahhoz a küzdelemhez, amely a nemzeti szocializmust az egész földön meg akarja valósítani.⁹

Az első hír a Szálasi-rezsimhez való csatlakozás megtagadásáról október 19-én érkezett Ankarából. Ebben tudatják, hogy Vörnle János követtel az élén az egész magyar követség lojális marad „a magyar alkotmányhoz és Horthy kormányzóhoz”.¹⁰ A lisszaboni magyar követség — mint a Reuter hírügynökség október 21-én jelentette — közölte a portugál hatóságokkal, „hasonlóan a berni, stockholmi, madridi és ankarai magyar követségekhez, változatlanul hű marad Horthy kormányzóhoz”.¹¹

A diplomáciai kar elhatárolódásának mértékére jellemző, hogy amikor a Törvényhozók Nemzeti Szövetsége 1944. december 1-én a külképviseleti szervek dolgozói ellen hozandó rendszabályokat tárgyalta, Tasnádi Nagy András, Szöllösi expozéjába közbekialtva azt kérdezte: „Hol van olyan diplomáciai képviselőnk, aki nem disszidens?”¹²

A kormány a diplomáciai személyzet mintegy 60 tagjának¹³ felelősségre vonásával, megbüntetésével külön büntető bíróságot foglalkoztatott. Megalkották a 6150/1944. sz. rendeletet, amely előírta, hogy „... a hűtlenség büntette eseteiben a terhelt távolléte sem a vád alá helyezést... sem a főtárgyalást, sem az ítélelhozatalt... nem gátolja...”,¹⁴ majd a bíróság meghozta jogerős ítéletét: „A tábornok bíróság hűtlenség címén kötél általi halálra ítélte a külföldön tartózkodó vatikáni, ankarai, berni, stockholmi, koppenhágai, vichyi, bukaresti, párizsi követet, illetve konzulokat, továbbá követségi, illetve konzuli tanácsosokat és tisztviselőket. A halálra ítéteknek elrendelte vagyonuk elkobzását.”¹⁵

A hatalomátvétel után véget nem érő folyamattá duzzadtak a leváltások és kinevezések, amelyek az elkövetkezendő hat hónap alatt szüntelenül tartottak. Felsorolásuk teljességükben lehetetlen kísérlet lenne. Álljon itt példaként néhány a sok közül: dr. fájí Fáy István titkos tanácsost miniszterelnökségi államtitkári tisztségéből „saját kérelmére” felmentették, Szögi Géza országgyűlési képviselőt pedig ugyanebbe a méltóságba kinevezték.¹⁶ Posch Gyulát, az MNB elnökét felmentették állásából, helyette a nyilas Temesváry Lászlót nevezték ki, egyben úgy rendelkeztek, hogy a bank főtanácsának alapszabályokban foglalt hatáskörét az elnök látja el.¹⁷ Láday csendőrezredes államtitkár, Czlenner

⁹ Lásd OL K. 428. 823.

¹⁰ Uo.

¹¹ Uo. — Lásd még *Macartney*: October Fifteenth. 448. l.

¹² OL K. 18. Tvh.N.Sz. jkv. 1944. december 1. — 1945. március 16.

¹³ Lásd A Szálasi-per. 68. l.

¹⁴ Budapesti Közlöny, 1944. december 4.

¹⁵ Soproni Hírlap, 1944. december 10.

¹⁶ Lásd Budapesti Közlöny, 1944. október 26., október 22.

¹⁷ Közli Függelék, 1944. november 29.; OL K. 428. november 28.; OL Filmtár.

Imre vezérkari ezredes pedig közlekedésügyi kormánybiztos lett.¹⁸ Dr. Dulin Elek miniszteri tanácsost a miniszterelnökség (III. b.) sajtóközigazgatási osztályának vezetése alól felmentették, Fiala Ferenc a miniszterelnökség sajtófőnöke¹⁹ és Kolosváry-Borcsa Mihály a sajtóügyek kormánybiztosa lett.²⁰ Miután Zimmer Ferenc, az MTI vezetője nyugalomba vonult, Haefler István, a miniszterelnökség (III.) sajtópolitikai osztályának vezetője lett az MTI felelős szerkesztője.²¹ Rozmán Ferencet, a nyilas párt Sopron megyei szervezetének helyettes vezetőjét a város gazdatisztjévé nevezték ki.²² Herczeg József debreceni nyilas kereskedősegéd Hajdú megye főispánja lett.²³ Vasváry Lajos államtitkárt Szakváry Emil „saját kérésére” mentette fel állásából,²⁴ a Postafőigazgatóság vezérigazgatója magától „vonult nyugalomba”.²⁵ A Magyar Általános Hitelbank Fabinyi Tihámér elnök-vezérigazgatót, miután „további működése ellen a magyar királyi pénzügyminiszter 2460/1944. Me. sz. rendelet alapján kifogást emelt”, leváltották, s helyére „meghívták” Belatiny Ivánt²⁶ stb.

Felmentették megbízatásuk alól a horthysta hadművelési kormánybiztosokat,²⁷ és helyükre újakat neveztek ki. A hadművelési területek országos kormánybiztosa dr. vitéz Endre László nyugalmazott államtitkár lett, helyi hadművelési kormánybiztosok pedig a következők: az I. hadseregnél dr. Varga Lajos nyugalmazott főispán, a II. hadseregnél Návay Imre földbirtokos, a III. hadseregnél dr. Szilágy László nyugalmazott főispán. Az I. hadtesthez vitéz Ságghy József alispánt, a II. hadtesthez dr. Bíró László közellátási felügyelőt, a III. hadtesthez Kocsárd Emánuel főispánt, a IV. hadtesthez dr. Mogyoróssy Imre főszolgabíró, az V. hadtesthez dr. Jancsuskó Gábor ügyvédet, a VI. és VII. hadtesthez dr. Pünkösty Mihály főispánt, a VIII. hadtesthez dr. vitéz Kacsvinfalvy Pál alispánt helyezték.²⁸

A hadművelési területek kormánybiztosai, akik a kijelölt körzetekben a közigazgatás fölé voltak rendelve, ütközőpontjai lettek a magyar kormány és a német katonai parancsnokságok utasításainak. A miniszteriális szervekkel többnyire nem tudtak kapcsolatot tartani, munkájukat ad hoc-jelleggel végezték. Az alsó, hozzájuk tartozó polgári vezetés az ellentmondó intézkedések tengerében, azzal együtt magára hagyatva, a frontvonal közelebb kerülése miatt a katonai szervek beavatkozásai következtében a teljes szervezetenlenség állapotába került, át nem gondolt intézkedéseikkel mélypontra süllyesztették a közállapotokat.

¹⁸ Lásd Budapesti Közlöny, 1944. október 21.

¹⁹ Lásd ugyanott, 1944. október 19.

²⁰ Lásd Összetartás, 1944. november 1.

²¹ Lásd ugyanott, 1944. október 21.; OL K. 428. 823. október 19.

²² Lásd Soproni Hírlap, 1944. október 29.

²³ Lásd Népbírósi Közlöny, 1945. április 27.

²⁴ Lásd Budapesti Közlöny, 1944. november 22.

²⁵ Lásd ugyanott, 1944. november 26.

²⁶ Lásd Függetlenség, 1944. november 23.

²⁷ Október 25-én leváltásra kerültek: dr. Csitáry Emil, a hadművelési területek központi kormánybiztosa, Vince András, az északkeleti hadművelési terület kormánybiztosa, gróf Bethlen Béla keleti hadművelési kormánybiztos, dr. Molnár Imre, a középtiszai terület kormánybiztosa, dr. vitéz Horvát István, a déli hadművelési terület kormánybiztosa, dr. Kathona Mihály, a Duna—Tisza közti kormánybiztos. Dr. gr. Széchenyi Györgyöt a II., dr. Mesterházy Ferencet a III., Nikolits Mihályt a IV., dr. Tukáts Sándort az V., Szilassy Lászlót a VI., vitéz Borbély Maczky Emilt a VII., Fáy Bernátot a VIII. és dr. Inczédy-Jaksmann Ödöt a IX. hadtest területére kiterjedő illetékességű országmozgósítási kormánybiztosi tisztük alól „saját kérelmükre” mentették fel. — Lásd Belügyi Közlöny, 1944. november 5.

²⁸ Lásd OL B. ált. K. 150. 4367.

Jancsuskó Gábor, az V. hadtest hadműveleti hormánybiztosa, első jelentésében²⁹ beszámol arról a feszült helyzetről, felbomló állapotokról, amelyeket a felügyelete alá helyezett körzet átvételekor talált. Leírja, hogy a hatóságok és a köztisztviselők minden irányítás nélkül magukra maradtak, mindenki saját belátása szerint cselekszik. Szóvá teszi, hogy felsőbb utasítás híján a jegyzők és főszolgabírók „önkényesen” intézkednek, a kormánybiztos által kiadott parancsnak nincs foganatja. Személy szerint neki sincs kapcsolata a fővárossal. Ezt különösen azért hiányolja, mert — mint írja — „Anyagilag sem tudom még, hogy áll hivatalommal a helyzet. Az összes szükséges . . . munkálatokat . . . a magam zsebéből fizetem, most azonban már anyagilag ezt tovább nem tehetem. Feltétlenül szükséges lesz tehát egy bizonyos összeg kiutalása hivatalomnak. Ezenkívül alkalmazottaim vannak és az ő alkalmazásukat, fizetésüket stb. szintén szeretném rendezetten látni.”³⁰

Az október 15-ét követő napokban kicserélődött a közigazgatás helyi vezetőinek zöme is. Leváltották Abaúj-Torna megye és Kassa, Bács-Bodrog megye és Zombor, Baranya megye és Pécs, Békés megye, Bihar megye és Nagyvárad, Borsod megye és Miskolc, Fejér megye és Székesfehérvár, Gömör-Kishont megye és Győr, Moson és Hajdú megye főispánjait.³¹ Pest és Nógrád megyék főispánjait „saját kérelmükre” mentették fel.³²

Dr. Püskösty Mihály országmozgósítási és hadműveleti kormánybiztos Vajna belügyminiszternek küldött jelentése megvilágítja azt a módot is, ahogyan ez a folyamat lezajlott. Leírja, hogy dr. Király Béla mezőkövesdi lakos, a Nyilaskeresztes Párt borsodi megyevezetője, „a személyi ügyek kormánybiztosának 1944. október 15-i személyes szóbeli rendelkezése alapján Borsod vármegye és Miskolc thj. város főispáni tisztségének ideiglenes ellátása közben 1944. évi október hó 16-án dr. Gálffy Imre miskolci polgármestert ezen állása alól azonnali hatállyal felmentette . . .” egyben dr. Demes Béla műszaki tanácsost, államtudort polgármesterré kinevezte.³³ Mohay kormánybiztos szintén írásban értesítette felettesét, hogy „dr. Kaposváry György polgármestert ezen tisztsége alól a közszolgálat zavartalanságának biztosítása céljából” felmentette állásából.³⁴

A szélsőjobboldali fordulat után aktivizálódott a magyarországi német népcsoport is. A német megszállási rendszer súlyosbodásakor joggal hitték, hogy kezükbe kaparinthatják a helyi vezetést, és ott birodalmi módszereket vezethetnek be. A VDU (Volksbund der Deutschen in Ungarn — Magyarországi Németek Népi Szövetsége) soproni területvezetője nevében Hlinkó József, a szentgotthárdi járás körzetvezetője például utasította a főszolgabírókat, hogy az alábbi hat pontból álló rendelkezést adja ki azokba a helységekbe, ahol VDU helyi csoportok működnek:^{34/a}

„1. A községháza azonnali fellobogózása a német és magyar zászlóval (egy héten át).

²⁹ Lásd OL K. 475. november 15.

³⁰ OL K. 475. november 15.

³¹ Lásd Összetartás, 1944. november 3.

³² Ugyanott, 1944. december 3.

³³ OL Bm. ált. K. 150. 4367. november 6.

³⁴ OL K. 56/4. november 13.

^{34/a} VDU-helyi csoportok működtek Hevesmedves, Alsórönök, Jakobháza, Rábufüzes, Szentgotthárd, Alsószölnök és Felsőszölnök helységekben.

2. A Führer-kép azonnali elhelyezése a községi irodában és a Horthy-képek eltávolítása; később az új államfő képe is elhelyezendő. Führer-képet és horogkeresztes zászlót e célból egyelőre a helyi csoport bocsátja rendelkezésre.

3. A jelenlegi községi képviselőtestület csak a kezelési ügyeket intézi el az új községi vezetőség kinevezéséig. A községi bíró teendőit, aki a lakosság vagy ennek egy részét előnyben vagy hátrányban részesíti (beszállásolás, kényszermunka, jegyek és ruházati juttatások stb.), azonnali hatállyal a helyi csoportvezető, illetőleg a rangidősebb helyi hivatalnok látja el. A jegyző csak a helyi csoportvezetővel egyetértésben cselekedhet és a csoportvezetőnek ellenőrzési joga van a rendelet végrehajtása tárgyában.

4. Az összes helyi csoportok jelöljenek ki otthonuk részére egy üresen álló zsidó házat, és azt a jegyző által foglaltassák le.

5. A helyi csoportvezető állandóan tartsa fenn távbeszélő útján az összeköttetést a körzetvezetőséggel.

6. Szabotálók nem lesznek kímélve, és a csoportvezető a hatóságok előtt nyomatékosan szerezzen érvényt rendelkezéseinknek.^{34/b}

A főszolgabíró a felszólításnak eleget tett, az 1—3 pontok végrehajtását — tehát a közigazgatás régi tisztségviselőinek félreállítását elrendelte, a 4—6 pontokat pedig tudomásul vételre ajánlotta.^{34/c}

Az államgépezet vezető állásainak szélsőségesen fasiszta elemek kezébe kerülése mellett azonnal megkezdődött a nyilas párt hatalmának kiterjesztése, az állami szervekkel azonos jogokkal való felruházása, illetve az ellenőrzési jog megszerzésével az államapparátus fölé rendelése. A Nyilaskeresztes Párt új, módosított tevékenységi köréről Szálasi Ferenc 1944. október 18-án adta ki Gera Józsefnek az 1. sz. körrendeletet végrehajtásra. Ebben a nyilas párt feladatait körvonalazva Szálasi a következőket írta: „A párt feladata a hatóságok rendfenntartó munkájának támogatása, a termelőmunka folyamatosságának biztosítása és a Nyilaskeresztes Párt-Hungarista Mozgalom vezére, valamint a magyar királyi minisztériumok által kiadott és kiadandó rendeletek végrehajtásának gyakorlati életben való ellenőrzése.”³⁵ A párt ellenőrző szerepével kapcsolatban Szálasi kijelentette: „A pártra hatalmas feladatot és jogot ruháztunk, amikor kezébe adtuk az ellenőrzést . . . A párt . . . az én szemem, az én fülem, élő lelkiismeretem kell legyen . . . Biztosíthatok mindenkit — hangzott fenyegetése —, hogy én mindig a pártnak fogok igazat adni.”³⁶

A Nyilaskeresztes Párt helyi szervezetei azonnal éltek a lehetőséggel, és igyekeztek hatalmukat kiterjeszteni fennhatóságuk területére. A Nyilaskeresztes Párt szentgotthárdi szervezetének körlevele — tudomásul vétel végett — közli a közigazgatási hivatalokkal: „A Nyilaskeresztes Párt-Hungarista Mozgalom járási szervezete az egész járás területén átvette az ellenőrzési jogot az adminisztrációs, közellátási és rendfenntartási intézkedéseket illetően. Utasítom a körjegyző urakat — írja a helyi pártszolgálat vezetője —, a jegyzőség területén észlelt rendellenességeket az érdekelt hatóságokon kívül a párt vezetőségével is tudassák, hogy a megtorló intézkedéseket meggyorsíthassuk.”^{36/a}

^{34/b} Vas m. Lt. főszolg. 3495/1—1944.

^{34/c} Lásd ugyanott.

³⁵ OL Bm. Szálasi-per. 4. t. 205—206.

³⁶ Ugyanott, 2. t. V. 172—173.

^{36/a} Vas m. Lt. főszolg. 3853/1944.

A pártellenőrzés érvényesítésének leghathatósabb eszköze a helyi párt-szervezetek mellett, azoktól függetlenül létrehozott pártmegbízotti rendszer kiépítése volt. A pártmegbízottak kinevezésénél mindig a fentebb ismertetett, október 18-i körrendeletre hivatkoztak. Az első hír pártmegbízott kinevezéséről október 22-én kelt. Kocsárd Emánuel, Vas megye pártvezetője, Urbanovits Ottó nyugalmazott OTI számvevőszéki tanácsost küldi ki megyei hatáskörű pártmegbízottnak, ugyanakkor a megyeközpontot, Szombathelyt, Ormándy János pártmegbízott hatáskörébe utalja.^{36/b} A Nyilaskeresztes Párt Vas megyei szervezete október 29-én kelt levelében közli a vasvári járás főszolgabírájával, hogy „... a hatóságok és a nemzet politikai akarátának biztosítása érdekében mulhatatlanul szükségesnek tartom, hogy a vasvári járás területére pártmegbízottként Dózsa Lajos gazdálkodó testvért küldjem ki”.^{36/c} A vasvári főszolgabíró ugyanakkor tudatta a hozzá tartozó hivatalokkal, hogy az alispáni hivatalhoz is pártmegbízottat neveztek ki.³⁷

A pártmegbízottak feladatait a következőképpen határozták meg: a pártmegbízott joga és kötelessége a teljes hivatali ügymenetet ellenőrizni — valamint a magánvállalatok mindazon ténykedését, amely a közérdeket érinti —, és szükség esetén joga és kötelessége utasítást adni, akár személyesen, akár az egyes városok vagy községek vezetői útján.³⁸

Az intézkedés végrehajtását jelzi Győr főispánjának, Magyarffy Gyulának a jelentése, melyben beszámol arról, hogy ... a Nyilaskeresztes Párt-Hungarista Mozgalom részéről pártmegbízottként az alispáni hivatal mellé Mészáros Imre győri lakost, a polgármesteri hivatal mellé pedig Molnár Sándor győri lakost rendelte ki.³⁹

A pártmegbízotti rendszert később, Szálasi nemzetvezetővé történt kinevezése után, kiterjesztették a minisztériumokra és a főhivatalokra is,⁴⁰ és ellenőrzésük a személyi kérdéseken túlmenően a szervezés és irányítás területeit is fellelőlte.⁴¹ Mivel az ellenőrzés a nyilas vezetőkre is vonatkozott — nemcsak a szélsőjobboldal többi exponense, hanem — maguk a nyilasok is tiltakoztak a párt terrorja ellen. Az ellenállás lehetetlenné tette, hogy a pártmegbízottak eleget tegyenek megbízatásuknak.

Az október 16-i minisztertanács után még két hét sem telt el, mire Szöllösi Jenő miniszterelnökhelyettes előkészítette Szálasi Ferenc állami méltóságának elfogadtatását, Szálasi október 16-i miniszterelnöki kinevezését csak az első lépésnek tekintette a teljes hatalom felé vezető úton. Ragaszkodott az államfői méltósághoz, amely szabad kezet biztosít számára az ország belső rendjének átalakításához.

Szálasi elgondolása az volt, hogy a Horthy által gyakorolt kormányzói jogkört megszünteti és ő maga mint diktátor, rendkívüli hatalommal felruházva, az országgyűlést felszámolva, minden hatalmat a saját kezében összpontosítva, nádori méltóságban kormányozza majd az országot. Az állam felépítéséről készített hungarista törvénytervezet szerint a nádor a hungarista népközösség vezetője, a hatalom megtestesítője, és kinevezése meghatározatlan időre szól.⁴²

^{36/b} Ugyanott, főisp. 1933/1944.

^{36/c} Ugyanott, főszolg. 3100/1944.

³⁷ Lásd ugyanott.

³⁸ Lásd ugyanott.

³⁹ Lásd Dunántúli Hírlap, 1944. november 4.

⁴⁰ Lásd Budapesti Közlöny, 1944. november 5.

⁴¹ Lásd *Macartney*: October Fifteenth. 448. l.

⁴² Lásd OL Filmtár. 16722. db.

Vajna Gábor október végén „Tervezet a közjogi rend és folytonosság, valamint az alkotmányos élet helyreállításának biztosítására”⁴³ címet viselő előterjesztésében a következőképpen fogalmazta meg a Szálásra ruházandó teljhatalommal járó jogokat: „Mivel az országgyűlés a mai rendkívüli időkben össze nem hívható, illetőleg határozatképes nem volna, de az ország és a nemzet biztonságáért és jövőjéért sürgősen és felelősen intézkedni kell, nemzetünk megmentésére, a honvédelem érdekeinek biztosítására Magyarország nádorának méltósága visszaállítatik, a nádort a legteljesebb és a legszélesebb törvényalkotási, rendeletehozatali, intézkedési és végrehajtási jog- és hatáskör illeti meg. Az országgyűlés e célból saját jog- és hatáskörét a nádorra ruházza át. Önmagát a háború tartamára elnapolja . . .”⁴⁴ A tervezet tehát Szálásinak diktátori teljhatalmat biztosított, s azt is rögzítette, hogy Szálasi a végrehajtói hatalmat a személyileg kicserélt, a párt ellenőrzése, felügyelete alá vont államapparátussal, a párt fegyveres erejével megerősített közbiztonsági szervekkel, valamint közvetlenül a párt szervezeteinek közreműködésével fogja gyakorolni.⁴⁵ Szálasi elképzelését azonban az adott időpontban és körülmények között még mindig nem lehetett megvalósítani. A nyilasok koalíciós partnereinek, köztük a volt horthysta kormánypárt szélsőjobboldali tagjainak az ellenállása, valamint a németek, elsősorban Veessenmayer egyetértésének a hiánya⁴⁶ arra készítette Szálásit, hogy egyelőre alkalmazkodjék az adott lehetőségekhez.

Törvényesen az 1944. október 27-ére összehívott országgyűlés volt hivatva dönteni az államfői jogok gyakorlásáról.⁴⁷ Az ülésen megjelent báró Perényi Zsigmond, a felsőház elnöke, Tasnádi Nagy András, a képviselőház elnöke, Seredy Jusztinián hercegprímás, Jakab Mihály, a Kúria másodelnöke, Balás Kornél, a Közigazgatási Bíróság másodelnöke.⁴⁸

Az országgyűlés elfogadta a nyilasok javaslatát, s úgy ítélte meg a helyzetet, hogy „nem hívja egybe az országgyűlés két házának kormányzóválasztó együttes ülését, minthogy az ország egy része hadművelleti területté vált,” s a kormányzóválasztást későbbi időre halasztotta.⁴⁹ Az országgyűlés úgy döntött, hogy átmeneti megoldásként az államfői jogkört ideiglenesen, a háború időtartamára, „nemzetvezető” címen ruházza Szálasi Ferencre.⁵⁰ Ez a megoldás

⁴³ Szálasi naplójából idézi *Szélesi Jenő*: i. m. 66. l.; OL Bm. Szálasi-per. 4. t. X. 214., 264.; OL Filmtár. 16719. db.

⁴⁴ Ugyanott.

⁴⁵ Lásd ugyanott, 16722. db.

⁴⁶ Veessenmayer kezdettől fogva ellenezte, hogy minden hatalom Szálasi kezében összpontosuljon. Mint mondta, annak idején a kormányzótanács létrehozásával is azt akarta elérni, hogy egy, Szálasi ellenőrző szervet helyezzen el az államapparátus csúcsán. Veessenmayer 1944. október 2-án Sztójay Dömét, Szabó Lászlót, Szemák Jenőt jelölte meg a kormányzótanács kívánt tagjaiul. — Lásd *Szélesi Jenő*: i. m. 14–15. l.

⁴⁷ Az országgyűlés összehívásáról az 1937: XIX. tc. intézkedett. A törvényt Horthy utódlási jogával kapcsolatosan hozták. — Lásd Horthy Miklós titkos iratai. 168–170. old.

⁴⁸ Lásd OL Filmtár. 14086. db. — Az igazságügyi szerveknek több kérdésben „jogi aggályaik” voltak a nemzetvezető választást illetően, valószínűleg a nyilasok ezért tanácsosabbnak látták, hogy e szerveket a másodelnökök képviseljék.

⁴⁹ OL K. 428. november 4.: Közzölte a Wiener Neueste Nachrichten és Völkischer Beobachter. — A kormányzói tisztség szüneteltetéséről korábban Hitler döntött. — Lásd A Szálasi-per. 14–15. l.

⁵⁰ Az országgyűlés ülése után, október 31-én, Szöllösi miniszterelnökhelyettes — az országgyűlés ülésére előkészülendő — felkereste a Tihanyban őrizetben tartott Lakatos volt miniszterelnököt. Ekkor, utólag ellenjegyeztette vele a kormányzó október 16-i lemondó okiratát. Lakatos az okmányt olyan záradékkal látta el, amelyből kitűnt, hogy aláírása utólagos. — Lásd A Szálasi-per. 143. l.

Szálasi részéről kompromisszumot jelentett. Meg kellett elégednie a nemzetvezetői címmel, amellyel az államfői jogok ideiglenes gyakorlására kapott megbízatást.

Az országgyűlés két házára vonatkozó határozatot módosítva összehívták a parlamentet a nemzetvezető jogkörének törvényerőre emelése végett. A november 2-án összeülő képviselőház⁵¹ megjelent tagjai zömmel a Nemzeti Szövetséget reprezentálták. A jelenlevők alacsony létszámát⁵² nem lehetett azzal indokolni, hogy az ország egy része ez időre felszabadult, hiszen a képviselők túlnyomóan a szovjet hadsereg elől visszavonulókkal tartottak, s még szembe-tűnőbb a távolmaradás, ha figyelembe vesszük, hogy a nyilasok demonstrálni akartak az első nyilas képviselőház ülésén a nemzetvezető választás sikerével. A nyilasok szervezési képességeinek csak egyik mutatója lett, hogy a képviselőknek — sőt a nemzeti szövetségbelieknek is — csak egy része jelent meg e számukra nagy jelentőségű ülésen. A Ház elnökének az ülés megnyitása után első teendője az volt, hogy új háznagyot jelöljön, mert Putnoky Móric, a horthysta politikus, lemondott e tisztségéről. Tasnádi Nagy András Mocsáry Ödönt bízta meg a háznagyi teendők ellátásával.⁵³ Még nagyobb zavart keltett a nyilasok soraiban, hogy a nemzetvezető választása végett összehívott országgyűlés ülésén nem tudták megakadályozni, hogy interpelláció hangozzék el a tömegméretű, áttekinthetetlenül váló és kiszámíthatatlan letartóztatások miatt. Szöllősi miniszterelnökhelyettes, aki ekkor, a képviselőháznak éppen ezen az ülésén nem számított támadásra, nem tudván egyébbel védekezni, a felelősséget elhárítva a következőket válaszolta: „Azt hiszem . . . nem kell megerősítenem a Ház előtt azt, hogy a letartóztatások a kormány tudtán kívül történtek.”⁵⁴ Ezzel a gyámoltalan védekezéssel kifejezésre juttatta, hogy a kormány nem ura a helyzetnek, az országban a németek és a Nyilaskeresztes Párt önhatalmúlag tevékenykednek.

A képviselőház elnöke megnyitójában ismertette az országtanács nemzetvezető választásáról hozott határozatát, majd Szöllősi miniszterelnökhelyettes beterjesztette a Szálasi ideiglenes államfői megbízatásáról szóló törvényjavaslatot.

A törvényjavaslat elfogadásával a képviselőház utólagos jóváhagyással tudomásul vette, hogy október 15-től, „Horthy Miklósnak a kormányzói tisztről történt lemondása óta Szálasi Ferenc miniszterelnök ideiglenesen a kormányzói jogkört, benne a legfőbb hadúr jogkörét is gyakorolta . . .” A törvénytervezet megállapítja, hogy „a nemzetvezetőt a kormányzói jogkörben foglalt összes jogok megilletik, sőt ezen kívül jogában áll a miniszterelnöki tennivalókat is ellátni, ha miniszterelnököt nem nevez ki . . .” továbbá a jogi kötelmeket figyelembe véve előírta, miképpen vonható a nemzetvezető államjogi felelőség-

⁵¹ Lásd Országgyűlési Napló. 266. 1. 1944. november 2.; Idézi *Szikossy Ferenc*: Id. mű. 295—324. old.

⁵² A képviselőház 372 tagja közül november 2-án 55-en jelentek meg. — Lásd A Szálasi-per. 14. 1.; *Macartney*: October Fifteenth. 447. 1. — A parlament működő képessége végett október 28-án a Belügyminisztérium sürgősen, rádiótávíratban szólította fel a főispánokat, hogy „. . . állapítsa meg, 1944. okt. 15-e óta a hatósági területén a magyar—német hatóságok, illetőleg a Nyilaskeresztes Párt a politikai események folytán kiket és milyen okból vettek őrizetbe. Felhívom, hogy az említett időpont óta — a politikai események folytán — őrizetbe vett főrendiházi tagokat és országgyűlési képviselőket haladéktalanul helyeztesse szabadlábra.” — Vas m. Lt. főisp. 1946/1944.

⁵³ OL K. 586. 3. cs.

⁵⁴ Országgyűlési Napló, 1944. november 2. 267. 1.; *Szikossy Ferenc*: I. m. 294. 1.

re. Mint a törvényjavaslat kimondja, a felelősségrevonást a „nemzeti szuverenitás kizárólagos letéteményese: az országgyűlés” van hivatva gyakorolni.⁵⁵

A nemzetvezető választás parlamenti komédiájához életre keltették a Horthy-rendszer bukásával szétesett felsőházat is. József királyi herceg október 30-ára meghirdette a Felsőházi Tagok Nemzeti Szövetségének létrehozását.⁵⁶ Az erről szóló közlemény felkérte „mindazokat a felsőházi tagokat, akik a Nemzeti Szövetség célkitűzéseit támogatni akarják, hogy belépésüket a legsürgősebben jelentsék József királyi herceg tábornagy úrnak”.⁵⁷ A horthysta, életfogytig kinevezett felsőházi tagok zöme azonban nem csatlakozott Szálasihoz. Ahhoz, hogy a felsőházat legalább a nemzetvezető tövényes beiktatásához minimális létszámmal működtetni lehessen, azonnal új tagokkal kellett kiegészíteni. Ekkor lett felsőházi tag Rátz Jenő titkos tanácsos, Kiss Károly fővárosi tiszti ügyész és Szerdahelyi Péter, az Elektromos Művek tisztviselője.⁵⁸

A felsőház november 3-án ülésezett, amikor is a képviselőház által beterjesztett, a nemzetvezető jogköréről szóló törvényjavaslatot egyhangúlag, módosítás nélkül elfogadták, megalkotva az 1944:X. tc-t.

Szálasi még aznap délre összehívatta a parlamentet, s egy óraker megrendezték a királyi várban az eskütételt. A felsorakozott őrség előtt Szálasi díszszemlét tartott, majd a várkapitány bekísérte őt a palota előcsarnokának bejáratáig, ahonnan az országgyűlés felsőházának és képviselőházának háznagyai, valamint a képviselőházi őrség parancsnoka kísérték a palota márványtermébe. Ott az országgyűlés által kijelölt küldöttség felkérte Szálasi, vegyen részt az ülésen.⁵⁹

Az ülést Tasnádi Nagy András és Muzsa Gyula nyitották meg. A szónokok egymás után szólaltak fel, melegen támogatva a nemzetvezető kinevezését. Dr. Nagy László képviselő, a törvényjavaslat képviselőházi előadója megállapította: a jogfolytonosságot „tökéletesen” sikerült biztosítaniuk. Az érdemi jogfolytonosság — mint mondta — azon alapszik, hogy a kormányzó lemondását az országtanács tudomásul vette, a formai jogfolytonosságot pedig az biztosítja, hogy az országtanács javaslatát Szálasi Ferenc nemzetvezetővé nyilvánítására az országgyűlés mindkét háza „egyhangú határozattal magáévá tette”.⁶⁰ Dr. Krüger Aladár felsőházi tag, a törvényjavaslat előadója, azzal indokolta a törvény elfogadásának helyességét, hogy „a magyar alkotmány történelmi alkotmány, nem pedig papiros alkotmány. A történelmi alkotmánynak az a lényege, hogy a nemzet élő jogi lelkiismerete fejleszti ki, míg a papiros-alkotmányok . . . a pillanatnyi szükségleteknek megfelelő ötletekből származnak.”⁶¹

A beszédek után az eskütétel következett. Az emelvény mellett álló dr. Haála Róbert nyilas országgyűlési képviselő szavait ismételve Szálasi letette a nemzetvezetői esküt a Szent Korona előtt.⁶²

⁵⁵ OL. K. 428. 823. cs. november 4.

⁵⁶ Lásd OL K. 428. 823. október 27.

⁵⁷ Ugyanott, november 2.; Összetartás, 1944. november 1.

⁵⁸ Lásd Összetartás, 1944. november 7.

⁵⁹ Lásd *Csonka Emil*: I. m. I. rész. 90. l.

⁶⁰ Összetartás, 1944. november 5.

⁶¹ OL K. 428. november 4.

⁶² „Én, Szálasi Ferenc nemzetvezető, esküszöm az élő Istenre — hangzott az eskü szövege —, hogy Magyarországhoz hű leszek, törvényeit, régi, jó és helybenhagyott szokásait megtartom és másokkal is megtartatom, függetlenségét és területét megvédem, nemzetvezetői tisztemet az alkotmány értelmében, az országgyűléssel egyetértésben, a felelős miniszterek által gyakorolom, és mindent megteszek, amit az ország javára és dicsőségére igazságosan megtehetek. Isten engem úgy segítjen!” — OL K. 428. november 4.; idézi: *Csonka Emil*: I. m. I. rész. 90. l.

Szálasi Ferenc, ha nem is teljesen elképzeléseinek megfelelően, elérte célját. Bár az államfői tisztség betöltetlen maradt, az azt helyettesítő kormányzótanács formális szerv volt, annak dacára, hogy Szálasi nem tudta elérni az országgyűlés kikapcsolását a hatalomból s a törvényhozói jogot is saját számára biztosítani, a végrehajtói hatalmat mint nemzetvezető és miniszterelnök szilárdan tartotta kezében. Szálasi Magyarország első embere lett, s hozzákezdett a hungarista állam, a magyar nemzeti szocializmus megteremtésének vaskézrel való keresztülviteléhez. Az október végére, november elejére kialakult katonai helyzet azonban sejtette, hogy e munkához mindössze pár hónap áll rendelkezésére, a belpolitikai helyzet pedig világosan jelezte, hogy az állami élet szétesési folyamata óhatatlanul kezdetét vette. A bomlási folyamatot elősegítette a németek 1944 márciusi megszállási rendszerének októberben történt súlyosbodása, hogy az általuk uralomra ültetett garnitúrát mellőzték, az úgynevezett magyar kormányt arra használták fel, hogy segítségükre legyenek a katonai rend fenntartásában, rajtuk keresztül harcba vethessék az utolsó tartalékokat és tevékenyen részt vegyenek az ország javainak Németországba hurcolásában. A bomlási folyamatot gyorsította, hogy Szálasi Ferenc a Nyilaskeresztes Párttal a kormányzat, az államapparátus normális működését nem tudta megszervezni: a régi berendezkedést mellőzve a totális állam létrehozása mindvégig kísérlet maradt, amely — a frontvonal nyugat felé húzódása elől menekülve — tökéletes káoszba torlott.

*

Az ország gazdasági életében az október 15-i fordulat nem hozott olyan mélyreható változást, mint amilyen az állami társadalmi életben bekövetkezett. Magyarország gazdasági kiszolgáltatottsága, majd teljes alávetése a német hadigazdaságnak Horthy kormányzósága alatt történt.⁶³ E folyamatban minőségi változás az ország március 19-i német megszállását követő időben volt tapasztalható: a magyar ipar termelése, irányítása és ellenőrzése lényegében véve 1944 nyarán kicsúszott a magyar tőke, egyben a magyar kormány kezéből is.

Németország egyik alapvető célja a megszállást követően az volt, hogy további háborús erőfeszítéseikhez biztosítsa a magyarországi nyersanyagforrásokat, a magyar ipari — főleg hadiipari — termékeket, a mezőgazdasági árukészletet s a német totális mozgósítás miatt kiesett munkáskezek helyett a magyar munkacső feletti rendelkezés jogát. Mindennek szervezett kiaknázására, a magyarországi termelés „súrlódásmentes kihasználására” 1944. április 1-én Magyarországon fegyverkezési és haditermelési megbízottat neveztek ki a németek Veessenmayer mellé.⁶⁴ A megbízott hatáskörébe tartozott a termelés, az áruforgalom, az élelmezés, a mezőgazdaság, valamint a pénzügyi kérdések szabályozása.⁶⁵

Magyarország gazdasági kifosztásának mértékéről még 1944. április 15-én megállapodás született a német főhadiszálláson, miszerint a német hadiérdekeket szem előtt tartva figyelmen kívül hagyják a magyarországi inflációs folyamatot — amíg az a német érdekeket nem veszélyezteti —, leszögezték, hogy a magyar iparnak termelvényeivel a német hadiipart kell kiegészítenie, a mezőgazdaság-

⁶³ Lásd erről *Berend T. Iván—Ránki György: Magyarország a fasiszta Németország „életterében”. 1935—1939. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1960.*

⁶⁴ Lásd *Ránki György: 1944. március 19. 146—147. l.*

⁶⁵ Lásd *A Wilhelmstrasse és Magyarország. 809—810., 820—821. l.*

nak a németországi ellátás igényeihez kell alkalmazkodnia, végül pedig, hogy a magyar áruszállításokért Németország nem fizet.⁶⁶

1944. június 2-án újabb „egyezményekkel” szabályozták Magyarország teljes pénzügyi és gazdasági bevonását a német hadigazdálkodás rendszerébe, s ezzel lényegében befejezést nyert a magyar gazdaság „totális átállítása”. Veessenmayer a tárgyalások eredményét jelentésében abban összegezte: „Magyarország hozzájárul, hogy a magyar gazdaságot fenntartás nélkül bevonjuk a német gazdasági tervezésbe”.⁶⁷ A fenti megállapodások már vonatkoztak a magyarországi üzemek gépparkjának kitelepítésére is. Ha mindemellett figyelembe vesszük, hogy ez idő alatt kikerültek a magyar ipar vezetéséből — egyben a kormányból is — az angolszász orientációjú, illetve a totális fasizmus ellenző tőkéssek —, a minisztertanács 1944. június 1-i ülésén hoztak határozatot a GyOSz megszüntetéséről —, s helyüket a németeket készségesebben kiszolgálók foglalták el, a legértékesebb objektumokra pedig a németek közvetlenül rátették a kezüket,⁶⁸ érthető, hogy október 15-e után a gazdasági élet területén a németeknek nem sok új követelni valójuk maradt. Figyelmük az addig elfogadtatott jogaik érvényesítésére összpontosult, befolyásukat a Szálasi vezette uralom alatt az ország teljes kirablására, az ipari objektumok tönkretételére, a géppark, a nyersanyag- és árukészlet, a mezőgazdasági termékek és minden egyéb érték elhurcolására összpontosították.⁶⁹

A hatalomátvétel után pozíciókba kerülő nyilas és más szélsőjobboldali gazdasági vezetők — kimondva-kimondatlanul — nem törekedtek már állandóságra, uralmuk tartós fennmaradásának megalapozására. Mivel olyan időpontban jutottak a jól fizetett állásokhoz, amikor már a háború következtében, a frontvonal közelsége miatt uralmuk ingataggá, ideiglenes jellegűvé vált — az ország még meglevő pénzügyi erőforrásait, gazdaság értékeit a Németország felé vállalt kötelezettségek teljesítésén túlmenően a Nyilaskeresztes Párt és tagsága anyagi igényeinek fedezésére, saját gyorsütemű meggazdagodásukra fordították. Ezzel egyidejűleg elrendelték az üzemek gépparkjainak megcsonkítását, rongálását, illetve robbantását, más, fontosabb egységeknek pedig Németország felé irányítását, tönkretéve az egész magyar gazdasági életet.

Az iparvállalatok, tőkés szervezetek vezető pozícióiban 1944 nyarán bekövetkezett személyi változások nem jelentették azt, hogy október 15-e után a területen nem került sor újabb őrségváltásra. Szálasiék az ipar „totális hadba vetése”, az utolsó sorban pedig híveik melegegészt kiváltó elhelyezése végett számításba vettek minden gazdasági tisztséget, pénzügyi és iparigazgatósági tagságot. A vezető állásokat, igazgatósági és felügyelőbizottsági pozíciókat betöltő személyek magatartását, politikai állásfoglalását, megbízhatóságát „új

⁶⁶ Lásd Ránki György: 1944. március 19. 149. l.

⁶⁷ A Wilhelmstrasse és Magyarország. 859. l. — A megállapodás szövegét lásd ugyanott, 860—863. l.

⁶⁸ Lásd Ránki György: 1944. március 19. 186. old.: *Karsai Elek—Színai Miklós: A Weiss Manfréd-vagyon német kézbe kerülésének története. Századok, 1961. 4—5. sz.: Lévai Jenő: A fekete SS „fehér báránya”.* Kossuth Könyvkiadó 1966; OL. Bm. Szálasi-per. Winkelmann tanúvallomása. 2. t. X. 164. — A Kurt Becher által 1944 nyarán közvetített Chorin-SS szerződés, melynek értelmében a WM részvényei az SS, illetve Himmler tulajdonába kerültek, az akkori magyar törvények értelmében is törvénytelen tranzakció volt. Jüttner SS tábornok a Szálasi-kormány felajánlotta, hogy a kormány delegálja a WM igazgatóságába Reményi Schneller Lajos pénzügyminisztert.

⁶⁹ Lásd Fiala Ferenc: I. m. 112. l., Népbírósi Közlöny, 1946. jan. 19., máj. 4., márc. 30.; OL Filmtár 16721. db.

szempontok figyelembe vételével” felülvizsgálták,⁷⁰ s ennek során, az addigi vezetők egy részét nem tartva alkalmasnak beosztásuk betöltésére, kicserélték a hatalom új embereivel.

A nyilas kormányzat a totalitás kiterjesztésével igyekezett ellenőrzése alá vonni a termelő üzemeket és a nem termelő vállalatokat, intézményeket egyaránt. A Legfőbb Számszék elnökét, dr. Vargha Imre titkos tanácsost és helyettesét, dr. Wensky Károlyt, azonnali hatállyal, még október 19-én leváltották,⁷¹ s a Számszék elnöke a Nyilaskeresztes Párt gazdasági szakembere, dr. Voight Ede lett. Voight bemutatkozó beszédében nem titkolta, hogy legfőbb célja az üzemek és hivatalok gazdasági függőségének megszüntetése, a Számszék hatáskörének kiterjesztése.⁷² A kiterjesztés módjáról — egyben érzékeltetve a kormányzás módszereit — elmondta, hogy „pl. a Köz- és Magánhivatalok Felügyeleti Hatósága eddig önállóan működött. Az alkotmány értelmében nem kötelezhetem ezt a hatóságot magamhoz. Azonban találtam módot mégis arra, hogy . . . gyakorolhassam felettük az ellenőrzés jogát. Elvállaltam a Köz- és Magánhivatalok Felügyeleti Hatóságának vezetését, és így, ha szervezetileg nem is, de személy szerint ellenőrizhetem őket . . .”⁷³ Az üzemek vezetőit megfenyegette, mondván: ha nem teljesítik kötelességüket, „. . . minden teketória nélkül . . . módom lesz arra, hogy a rájuk mondott vádat a bíró kötelezőnek ismerje el, és felettük nem dönten, hanem csak a büntetést kiszabni fogja már.”⁷⁴

A nyilasok — Szálasinak már idézett október 18-i körrendeletének arra a részére hivatkozva, hogy a párt feladata a termelő munka folyamatosságának biztosítása^{74/a} — a pártmegbízotti rendszert kiterjesztették az iparvállalatokra is. A Gyáripari Országos Központ (GyOK) körlevelet küldött minden tagjának:^{74/b} „Értesítjük t. címet, hogy a m. kir. iparügyi miniszter úr mellé rendelt pártmegbízott . . . Borosdy Gyula okleveles gépészmérnök urat, a Röck István Gépgyár Rt. főmérnökét, a GyOK mellé rendelt pártmegbízottul kinevezte. Kérjük t. címet, hogy ezt tudomásul venni, egyben a t. cím üzeméhez (üzemeihez) kirendelt pártmegbízottakra vonatkozó személyi adatokat . . . hozzánk postafordultával beküldeni sziveskedjék.”^{74/c}

Az üzemek termelését a német igények szabályozták. Szakváry Emil iparügyi miniszter, alig két héttel a tárca átvétele után — hallgatva a termelés háború okozta kényszerű szüneteltetéséről — szakterületének gleichschaltolásáról a következőképpen számolt be: a vas- és gépipart — mondotta — már teljesen sikerült a háború szolgálatába állítani, a textilipar, „ha nagyon szűk keresztmetszettel is, típus áruival elsősorban a küzdő hadsereget . . . látja el. Kémiai iparunk terén s nem háborús célokat szolgáló gyártmányok egész sorát állítottam le. Ugyanezt teszem a papírfeldolgozó ipar terén is . . . Bőrgyáraink már csak kimondottan bakancs és típus árúk gyártására állanak át. Hasonlóképpen az élelmiszer- és faiparunk is csak a legfontosabb háborús szükségletet gyártja.”⁷⁵

⁷⁰ Lásd Dunántúli Hírlap, 1944. november 18.

⁷¹ Lásd Budapesti Közlöny, 1944. október 19.

⁷² Összetartás, 1944. október 26.

⁷³ Ugyanott.

⁷⁴ Ugyanott. — A Legfőbb Számszék alapszabály-tervezetét lásd OL Filmtár. 16718. db.

^{74/a} Lásd OL Bm. Szálasiper. 4. t. 205—206.

^{74/b} A 2010/1944. Me. sz. rendelet — lásd Budapesti Közlöny, 1944. június 4. — 4. §-a írta elő, hogy „. . . minden iparos . . . kötelezően tagja iparága szerint a GyOK illetékes szakcsoportjának”.

^{74/c} Vas m. Lt. 5957—1—4799—6/1944.

⁷⁵ Összetartás, 1944. november 8.; Dunántúli Hírlap, 1944. november 11.

A birodalmi lapok elégedettségüket fejezték ki a nyilasok „gazdasági tevékenységéről”. Elismeréssel írtak arról, hogy a hungarista Magyarország kormánya már hozzákezdett a gazdasági élet hadigazdaságra való gyorsított ütemű átállításához, melynek sikerét biztosítja, hogy „megvan mindaz a teljhatalmuk, amelyet a német gazdaság irányító szervei naponta gyakorolnak”.⁷⁶ A méltatás okának: a gazdaság korlátlan kiszolgáltatásának árát a nemzetgazdaság súlyosan fizette meg.

Az ország iparának helyzetét alapvetően az határozta meg, hogy a háború Magyarország középső területei felé húzódott. A gyáripari termelés 1944 nyár végétől, koraosztól kezdve országos méretekben rohamosan csökkent, majd a frontvonalba kerülő részeken fokozatosan megbénult. A fronttól messzebb eső területeken a gyors visszaesést elsősorban a nyersanyaghiány okozta; a szállítás a hadihelyzet alakulása miatt előbb akadozott, később teljesen leállt.⁷⁷

Az üzemekben, gyárakban október 15-e után visszaesett a termelés. Az anyag- és munkaerőhiányon kívül, a rendszeressé váló légiriadókön túl szerepe volt ebben a munkások magatartásának is, akik közül a legjobbak sem igen találtak más módját az ellenállásnak, mint a termelés szabotálását, a géptörést, a selejtgtyártást. A termelési fegyelem fenntartására — ami szorosan összefüggött az ország belpolitikai rendjével — a nyilasok minden erejüket, a legkülönbélebb módszereket latba vetették.

A rend és a fegyelem fenntartásának fő eszköze a terror lett. A kormány egyik első intézkedése a rögtönbíráskodás, a rögtönítélő eljárás kiterjesztése volt az ország egész területére.⁷⁸ A statárium vonatkozott a polgári lakosságra és a katonaságra, a tettekre és a részesekre egyaránt. A rendelet — amelyről Vajna belügyminiszter kijelentette, hogy „az élet parancsoló szava” hívta életre — pontosan felsorolja, mi mindenre terjed ki a rögtönbíráskodás: többi között „a testi épség rongálására”, a honvédelmi munka „fondorlattal” való kijátszására, a rendeltetési hely elhagyására stb.

A rendkívüli intézkedések bevezetésének indoklásánál Budinszky igazságügyminiszter arra hivatkozott, hogy október 15-én „örjögő réteg ömlött ki a főváros utcáira. . . a német katonákra kézígránátot dobáltak, a zsidóházakban elhelyezett, kibombázott keresztény lakosokat kiverte az utcára és azt ordította: keresztény vér fog folyni Budapesten”.⁷⁹ A nyilas igazságügyminiszter szavait azonban egy héten belül a nyilas propagandaminiszter, Kassai Ferenc cáfolta meg a Münchener Neueste Nachrichten tudósítójának adott interjújában, mondván: Szálasi hatalomátvétele a legnagyobb rendben és nyugalomban zajlott le, „a magyar fővárosban nyoma sem volt ezen a napon a nyugtalanságnak”.⁸⁰

A rögtönbíráskodás légkörében az országban — a nyilasokon kívül — mindenki gyanús, sőt ellenség lett. Az embereket zsidónak vagy zsidóbérencnek, kommunistának vagy kommunistagyanúnak, katonaszökevénynek vagy árulónak bélyegezték. A személyi biztonság az emlékek kategóriájába került. A nyilasok az „ellenség leküzdése végett” több ízben újból és újból kiterjesztették a rögtönítélő bíráskodást. Az október 20-i, első rendeletet hamar követte a többi:

⁷⁶ Berliner Illustrierte Nachtausgabe, 1944. november 2.; OL K. 428.

⁷⁷ Lásd *Berend T. Iván—Ránki György: Magyarország gyáripara a második világháború előtt és a háború időszakában (1933—1944)*. Akadémiai Kiadó 1958. 540. 1.

⁷⁸ Lásd Budapesti Közlöny. 1944. október 20.

⁷⁹ OL K. 428. 823. október 23.

⁸⁰ Ugyanott, október 30.

október 24-én⁸¹ és 29-én, november 18-án, 29-én és 30-án, majd december 12-én.⁸² A lapok a statáriális rendelkezés megszigorításához csak annyi kommentárt fűztek, hogy „az öntudatos magyar dolgozóknak nem kell hosszasan magyarázni, hogy ezekre az intézkedésekre ma miért van szükség”.⁸³

A nyilasok azonban nem tévesztették szem elől, hogy a fasiszta párt tömegbázisát⁸⁴ csak fegyelmzéssel nem tudják megteremteni. Ezért a totális diktatúra erősítésére a statárium mellett más módszereket is alkalmaztak. Tömegbefolyásuk növelésének egyik eszköze a tömegek részessé, érdekeltté tétele volt a totális fasiszta diktatúrában. A politikai pozíciók, a vezető pénzügyi és ipari posztok elosztása után sor került a — korábban főleg zsidó tulajdonban levő — kisebb ipari létesítmények, kisüzemek, majd műhelyek és üzletek kiosztására. Tették ezt a nyilasok Hitlernek még 1944. május 17-én kelt ösztönzésére. Hitler ekkor felhívta Veessenmayer figyelmét arra, hogy „amennyiben Magyarországon a lakosság a zsidók elleni rendszabályokban segítségünkre lenne, mi talán ezeknek a zsidóvagyonból juttathatnánk. Ez aktivizálná a lakosság közreműködését.”⁸⁵ A közellátásügyi miniszter ennek szellemében még október közepén — a 414.552/1944. sz. rendeletével — a Wertheimer és Frankl-féle Gőzkávépörköldét vitéz Szopos Lajosnak utalta ki⁸⁶ — olvashatjuk a hivatalos lapban. Fiala Ferenc, a sajtóügyek kormánybiztosa, a Bartha és Guth-féle budapesti nyomdát Kiss Ernő vezetése alá helyezte.⁸⁷ Sopron polgármestere a Jakobi-féle soproni szivar- és szivarkaszopka üzem vezetésével Mayer Ferencnéét bízta meg.⁸⁸ A tamási járás főszolgabírája 5663/1944. sz. utasításával a Pincehely községben levő Wolf Henrik-féle konfekció férfiszabó üzemet Reidner Ferencnek adta át.⁸⁹ A csáktornyai járás főszolgabírája a Hirschohn-testvérek textilüzletét Micsek Mihály kereskedőségédnek, a Singer-féle készruhaüzletet Ambrus Lajos szabómesternek utalta ki.⁹⁰ A budapesti Wellich Manó és Fiai konzervgyár vállalatvezetője Barabás Endre lett, a Hilvert Márk „Gyermekruha Otthon”-é Tóth László. A Tömő utcai óragyárba Schmieder István kapott kinevezést.⁹¹ Újpest polgármestere, hivatkozva a zsidók anyagi és vagyoni jogi ügyeinek megoldására kinevezett kormánybiztos rendeletére,⁹² Láng Imre kárpitos üzemének vezetésére Markó Józsefet, Neumann Géza faesztergályos és asztalos üzeme élére Varga Lajost állította stb.⁹³

Az üzemek, műhelyek, üzletek kiosztása az országban a szélsőséges, főleg nyilas elemek részére kétségtelenül a kormány tömegbázisának növekedését eredményezte. A nyilasok antiszemizmussal átítatott demagógiája az osztálykorlátok lebontásáról, a javak újraelosztásáról — miként a hitleri Németország

⁸¹ A második statáriális rendelkezés megjelenését követő napon, október 25-én nagyszabású razziaát tartottak a fővárosban, végrehajtásába bevonva a rendőrségen és csendőrségen kívül a katonaságot is. Budapesten ekkor 518 személyt állítottak elő. — Közli Összetartás, 1944. október 26.

⁸² A 3680., 3740., 3830., 4100., 4240, 6130. sz. rendeleteket közli Budapesti Közlöny, 1944. október 24., 29., november 18., 29., 30., december 12-i száma.

⁸³ Összetartás, 1944. december 12.

⁸⁴ Lásd erről *Lackó Miklós*: Nyilasok, nemzeti szocialisták. 67—75. l.

⁸⁵ A Wilhelmstrasse és Magyarország. 848. l.

⁸⁶ Lásd Budapesti Közlöny, 1944. október 18.

⁸⁷ Lásd ugyanott.

⁸⁸ Lásd ugyanott, 1944. október 20.

⁸⁹ Lásd ugyanott.

⁹⁰ Lásd ugyanott, 1944. november 23.

⁹¹ Lásd ugyanott, 1944. október 21.

⁹² Lásd ugyanott, 1944. november 3.

⁹³ Lásd ugyanott, 1944. november 23.

náci vezetőinek „szocializmusa” is az antiszemitizmusban merült ki.⁹⁴ Magyarországon is — a zsidóktól kisajátított tulajdon szétesztására korlátozódott. Ez a fajta demagógia azonban a nincstelenek egy részében — akiket nem érdekelt a szerzés módja és az elosztás elve — azt a hitet keltette, hogy a réginél igazságosabb vagyoneelosztás következik be. A nyilasok a politikailag tájékozatlan emberekben azt a téveszmét táplálták, hogy a felemelkedés új útjai nyíltak meg a szegény néprétegek előtt, holott azt az elképzelést valósították meg, hogy e juttatással magukhoz láncoljanak bizonyos rétegeket, akik segítségükre lesznek a tömegek elnyomásában, a terrorista rendszabályok foganatosításában. A Nyilaskeresztes Párt ezzel a mételyezéssel ösztönözte a tudatlan, sok esetben bűnös hajlamú, főleg lumpen elemeket az üldözés mértékének fokozására, bűnrészessé téve a nagyrészt megtévesztetteket is.

A Nyilaskeresztes Párt a munkásosztály leszerelése, engedelmessé tétele, megnyerése végett a nemzeti szocialista nézetekkel próbálta megtéveszteni a munkástömegeket. Ez a fasiszta ideológia, amelynek legfőbb alkotóeleme a kommunista-, általában a haladásellenesség volt, és gátlástalan nacionalista, sovíniszta elméleteket (fajelmélet, élettérelmélet stb.) hirdetett, a munkások tömegeinek megnyerése érdekében jelszavakat sajátított ki a munkásmozgalomból is. E fasiszta pártok nemcsak a párt nevét (munkáspárt), pártszervezési elveket vettek át ellenfeleiktől, hanem tömegbázisuk növelésére, a tömegek megtévesztésére fenn hirdettek egyes, a dolgozó emberek tudatában már mélyen bevéssződött jogos követeléseket is, hogy ezeket demagóg módon hangoztatva a munkások, általában a dolgozók érdekeinek képviselőiként tüntessék fel magukat.

Az olasz és a német példa nyomán, a nemzeti szocialista nézetek talaján Szálasi — bár a hungarizmus a parasztságot tekintette „államalkotó elemnek” s parasztállam létrehozását hirdette — kezdettől fogva, 1936-tól kiépítette pártjában a munkásszervezkedést, s uralomra jutása után nem mulasztotta el figyelmeztetni a pártvezetőket: „. . . a párton belül legfontosabb az üzemek megszerzése. . . ez mindent megelőz.”⁹⁵

A nyilaskeresztes pártszervezetek uralomra jutásuk után az apolitikus tömegek megnyerése érdekében figyelmüket a baloldali, szociáldemokrata munkások sorainak megbontására összpontosították, tudva, hogy legalább egy részük megnyerésével vagy semlegesítésével, hagyományos tekintélyük csorbításával hatolhatnak csak be a munkástömegek közé. Féktelen propagandahadjáratot indítottak a munkásság politikai lefegyverzésére, a bizonytalanabbak megmétélyezésére. A hungarista nézetekben semmi újat nem lehet felfedezni, ami különbözött volna az olasz, de főleg a német propagandától. Az Összetartás irányadóul — a korábban „vörös befolyás” alatt állóknak mondott baloldaliakról — így írt: „A magyar munkásság legnagyobb részét. . . egyetlen jottányival sem lehet rosszabb magyarnak tekinteni magunknál. Legfeljebb kissé később eszméltek arra, mit mi már tíz esztendeje hirdetünk. . . Lépten-nyomon hallunk olyan megjegyzéseket, amelyek ipari munkásságunkat bolsevistának igyekeznek feltüntetni. Szó sincs róla. . .”⁹⁶

Vajna belügyminiszter október 18-án tartott beszédében felajánlotta a munkásoknak, hogy „akik akár a kommunisták, akár a volt szociáldemokrata

⁹⁴ *Martin Broszat: Der Nationalsozialismus Weltanschauungsprogramm und Wirklichkeit.* Deutsche Verlags-Anstalt. Stuttgart 1961. 49. l.

⁹⁵ OL Filmtár. 16719. db.

⁹⁶ Összetartás, 1944. október 15.

vagy más nemzetellenes pártok, mozgalmak kebelében idegen befolyás következtében elszakadtak a nemzetközösség gondolatától. . . tiszta fehér lappal jöhetnek hozzánk. . .”⁹⁷

Péntek István nyilas államtitkár, a párt ideológiai felelőse arról beszélt, hogy „a munkásság osztályharca Magyarországon befejeződött abban a pillanatban, amikor a hungarizmus átvette a hatalmat, s a munkásságnak az évszázados osztályharcú törekvései, annak az élethez, a szocializmushoz való joga államhatalmi tényezővé és nemzetépítő eszmévé lett.”⁹⁸ Beszédét olyan ígéretekkel tarkította, hogy a paraszt munkája jutalmául meg fogja kapni a hungaristáktól a földet, a munkás pedig a műhelyeket.⁹⁹

A nyilasok azt terjesztették, hogy a nemzeti szocializmus a munkásérdekek teljesítését tűzte célul, de — Hitler és Mussolini nyomán — hirdették, hogy a nemzeti szocializmusban nem az osztályharc, hanem a rend a döntő.¹⁰⁰ Wirth Károly „nyomdászmeister”, a Magyar Ipari Munkások Országos Szövetsége szervező bizottságának elnöke,¹⁰¹ a Danuvia Fegyvergyár munkásai előtt arról beszélt, hogy a munkásságnak nem szabad osztályuralomra törnie, mert az új igazságtalanságokat teremtené.¹⁰²

Amellett, hogy a nyilas vezeték az osztályharc ellen agitáltak, „a társadalmi osztályok közötti válaszfalak lerombolását” ígérték. Budapest nyilas polgármestere, dr. Mohay Gyula arról beszélt, hogy az üzemek jövedelmében mutatózó „felesleget”, a „többletbevételt” a közösség szolgálatába kell állítani.¹⁰³ Budinszky nyilas igazságügyminiszter az árak és jövedelmek közötti különbségek nivellálásáról beszélt. „Arra nincs szükség — mondotta —, hogy míg a munkások, a dolgozók nyomorognak, mások vagyonokat harácsoljanak. Ha szükség lesz rá, bele kell nyúlni a magántulajdonba. A kőszénbányajogot gyakorolja a magyar nemzet, és a nehéz- és vasipar hasznát kapja a magyar nemzet.”¹⁰⁴ Vágó Pál nyilas árkormánybiztos rádióbeszédében kijelentette: „a mammut-jövedelmeknek Magyarországon befellegzett.”¹⁰⁵

A Nyilaskeresztes Párt propagandája, amely a párt- és állami vezetők beszédeiben vissza-visszatért, a „dolgozó emberek munkájának tisztességes megfizetését”¹⁰⁶ hangoztatta. A nyilasok, a hungarista nacionalizmust szítva, szívesen megszüntették volna a magyar alárendeltségnek azt a mutatóját, hogy nálunk

⁹⁷ Magyarság, 1944. október 19.

⁹⁸ Összetartás, 1944. november 28.

⁹⁹ Lásd OL Bm. 428. 823.

¹⁰⁰ Lásd *Hermann Rauschnig*: Hitler bizalmasa voltam. Zrínyi Katonai Kiadó 1970. 152—153. l.

¹⁰¹ A Budapesti Közlöny 1944. november 22-i száma közli az iparügyi miniszter 2700/1944. Me. sz. rendeletét „a magyar ipari munkások egységes szervezetéről”, melynek 30. §-a „dr. Somogyi Ferenc egyetemi tanár, szociális felügyelőt, a MIMOSz szervező bizottságának elnöki tiszte alól saját kérelmére . . . felmentette, s a szervező bizottság elnökévé Wirth Károly nyomdászmeister budapesti lakost kinevezte.” — A Magyar Ipari Munkások Országos Szövetségének létrehozásáról szóló kormányrendelet 1944. július 23-án jelent meg, mely szakmanként írta elő egyesíteni az ipari munkásokat. Minden fizetésből és bérből élő, testi vagy szellemi munkást köteleztek, hogy tagja legyen a munkahelyén létesülő helyi egyesületnek. — Lásd *Pintér István*: I. m. 93—94. l. — Október 15 e után az üzemi választmányokat a MIMOSz helyi szervezeteivé akarták tenni, de ez nem valósult meg, mert a nyilasok saját vezetésük alatt álló üzemi tanácsokat hoztak létre.

¹⁰² Lásd Magyarság, 1944. november 23.

¹⁰³ Lásd Magyarság, 1944. október 20.

¹⁰⁴ OL K. 428. október 23.. 30.: Összetartás, 1944. október 26.

¹⁰⁵ Ugyanott. 1944. november 5.

¹⁰⁶ Lásd Soproni Hírlap, 1944. december 21.

jóval alacsonyabbak voltak a bérek, mint a náci Németországban. A nyilas Munkaalkotmány 1944. augusztus 6-i vitáján a bérekkel kapcsolatban hangzott el az az észrevétel, hogy „. . . nem lehet a magyar munkás, a dolgozó magyar más, rosszabb helyzetben, mint pl. a hamburgi. . .”¹⁰⁷ Akkor azonban, amikor a bérkérdés Szakvály iparügyi miniszter elé került, ugyan ő sem zárkózott el „megvizsgálása” előtt, de a béremelést eleve alaposan körülhatárolta. Kijelentette, ő nem zárkózik el a béremelés engedélyezése előtt „. . . különösen akkor nem, amikor nemzeti szocialista magatartásuk miatt elő nem léptetett. . . munkások és alkalmazottak béreiről van szó. . .”¹⁰⁸ A nacionalizmussal átítatott fasiszta szociális demagógia tehát nem volt egyéb elterelő manővernél. Az október 15-e után pozícióba ültek gyors gazdagodásáról s annak módjáról hallgatva, a gazdasági élet németekkel közös tönkretételéről, az ország kirablásáról és javainak elpusztításáról, a lakosság nyomorba döntéséről a figyelmet elterelve az ígéretések megtévesztő hatásában bíztak.

Alantas módszereikre jellemző, hogy Gera József a novemberi nagytanácson mondott beszédében többi között kijelentette: most már semmi sem áll „. . . többé útjában annak, hogy a születési kiváltság helyett a jellembeli kiváltságot, a tehetséget és a munkát tekintsük az emberek értékmérőjének. . . munkabékének kell lennie, amelyről még csak beszélni sem lehet akkor, ha a munkás — úgy a szellemi, mint a kétkézi — felelőtlen proletársorban tengődik. . . Mi majd kiemeljük a dolgozót a proletár felelőtlenségéből. . . a munkát a tőkével és a termeléssel arányosan részesítjük a termelés jóhasznából. . .”¹⁰⁹ Ennek elhangozása után a propaganda miniszter az „alsó néprétegek” tehetségének kibontakoztatása érdekében javasolta a munkásság gondolkodó rétegeinek fokozatos bekapcsolását a szellemi életbe. Evégből — 1944 novemberében — „lehetőséget adott arra, hogy azok a munkások, akik fizikai munkájuk közben szellemi életet is élnek, gondolataikat prózában vagy versben kifejezik, összegyűljenek és egybefogott erejükkel hassanak a magyar kultúréletre is”¹¹⁰

A Nyilaskeresztes Párt, a munkások ellen indított „eszmei” offenzívájával párhuzamosan, hozzákezdett az üzemek politikai szervezéséhez, fasiszta üzemi szervezetek kiépítéséhez, azzal a céllal, hogy a Nyilaskeresztes Párt tagjai a legkisebb egységben is ellenőrizhessék a munkásokat, a termelést, az üzemvezetést, diktálhassák követeléseiket, biztosítsák az üzemek hungarista vezetését. Az üzemi nyilas szervezetek létrehozása lényegében ellenpólusát képezte az előbb említett fasiszta demagógiának. Ugyanis a propagandával ellentétes viszonyok között a fegyelmet a nyilasok csak közvetlen felügyeletükkel remélhették fenntartani.

Az üzemekben, gyárakban — a munkáshiány miatt — megnyújtották a munkaidőt, a munkások napi 10—14 órát dolgoztak, s általánossá vált a pótműszakok beállítása. A mind szélesebb körökre kiterjedő behívásokkal együtt a katonai szolgálatra alkalmatlanokat s a nőket munkaszolgálat keretében rendelték ki üzemi munkára. A megfeszített munkatempó mellett mélyre zuhant a munkások ellátásának színvonala, az élelmiszerjegyek beválthatósága csökkent, az üzemi koszt romlott, elemi ruházattal való ellátásuk csődöt mondott.

¹⁰⁷ OL Filmtár. 16721. db. — Hasonlóképpen indokolta Beregfy a bevonultak, illetve elesettek családjainak fizetett hadisegély és a katonák zsoldjának felemelését is. — Lásd OL Mt. k. 27. VKM. 89. 148; Soproni Hírlap, 1944. nov. 19.

¹⁰⁸ OL Filmtár, 16721. db.

¹⁰⁹ Összetartás. 1944. november 7.

¹¹⁰ Magyarország. 1944. november 25.

Az ipari üzemekben, a német „munkafront” példájára, hungarista „üzemi tanácsok” alakultak, amelyekben — mivel korporatív jellegűek voltak — helyet kaptak a munkaadók is, a munkavállalók képviselőit pedig a Nyilaskeresztes Párt tagjai. A nyilas üzemi tanács feladata az üzemeknek „a totális mozgósítás szolgálatába” állítása volt.¹¹¹

Az üzemi tanács létrehozásáról szóló rendelet — amely megjelent a lapokban is¹¹² — előírta, hogy minden munkahelyen,¹¹³ ahol „legalább húsz alkalmazottat foglalkoztatnak, üzemi tanácsot kell felállítani”.

Az üzemi tanács vezetője mellett úgynevezett „munkatörzs” dolgozott. A munkatörzsbe a következő üzemi nyilas pártszervezeti funkcionáriusok kerültek be: az üzemi pártszervező, a szakmai szervező, a szociális vezető, az üzemi munkásvezető, a női és az ifjúsági vezető. Ezek a tisztségviselők megbízatásukat a Nyilaskeresztes Párt területi szervezetének „munkás vezetőjétől” kapták, s ugyanő vissza is vonhatta a megbízatást. Előtte tették le a 4070/1944. Me. sz. rendeletben előírt esküt.

A rendelet felsorolja az üzemi tanács feladatait is. Ezek a következők: *a)* a munkások és más dolgozók politikai nevelése; *b)* a munkaviszonyra vonatkozó jogszabályok megtartásának ellenőrzése; *c)* a dolgozók panaszainak meghallgatása és közlése a munkaadóval. Ha a munkaadó nem intézkedik a mulasztás pótlására, az üzemi tanács kötelessége jelenteni felettes hatóságának, illetve a párt — már említett — „munkavezetőjének”.

Az üzemi tanács a munkaadó irataiba betekintést, illetve adatok szolgáltatását csak az illetékes miniszter engedélyével kérhette. A hadiüzemekben a személyzeti parancsnok ügykörébe nem szólhattak bele.

Befejezésül a rendelet kitért arra, hogy az üzemi tanácstagok e megbízatásukat díjtalanul kötelesek teljesíteni, s tisztségük miatt joghátrányt nem szenvedhetnek.¹¹⁴

Az üzemi tanácsok népszerűségét a kormány néhány intézkedéssel próbálta növelni: a 4210/1944. Me. sz. rendelettel pl. megtiltották az ipari alkalmazottak tömeges elbocsátását,¹¹⁵ Szálasi személyesen intézkedett a szokásos karácsonyi pénz, az úgynevezett 13. hónapi fizetés kiadásáról, amelyet „üzemrészesedésnek” nevezett.¹¹⁶

Az üzemi tanácsok megszervezése ellenére a fegyelem fő biztosítója a fenytetés maradt. Ebből kivették részüket a hadiüzemi parancsnokok, büntetést szabva okkal, ok nélkül a munkásokra, de éltek a statárium lehetőségével is, amivel a munkából kimaradottakat, a termelés akadályozóit, sőt még a balesetet szenvedőket is fenyegették.¹¹⁷

Az üzemekből felsőbb állami és pártszervezetekhez küldött jelentésekből kiderül, hogy a termelés feletti ellenőrzést a nyilasok nem tudták kezükben tartani. A Ford Motor Rt. üzemi tanácsa pl. november 10-én jelentette, hogy „az

¹¹¹ Összetartás, 1944. október 26.: OL K. 428. október 30.

¹¹² Lásd Összetartás, 1944. október 27.

¹¹³ A rendelet felsorolta az ipari, kereskedelmi, bánya- és kohóüzemeket, üzleteket, vállalatokat, közhasználatú villamosműveket, a közforgalmú közlekedési vállalatokat, ezek üzemait és műhelyeit, a közhasználatú gépjármű vállalatokat, a tövényhatóságokat, a megyei városok és a községek által fenntartott vagy kezelt üzemeket és vállalatokat. — Lásd ugyanott.

¹¹⁴ Lásd ugyanott.

¹¹⁵ Lásd OL Filmtár. 16720. db.

¹¹⁶ Lásd ugyanott, 16719. db. — A karácsonyi segélyek összegét végül Szálasi félhavi fizetésre és dupla családi pótlékra korlátozta. — Lásd ugyanott, 16720. db.

¹¹⁷ Lásd Budapesti Közlöny, 1944. okt. 20.

utóbbi időben, de különösen október 15-e óta, a vállalat vezetésében feltűnő nemtörődomség tapasztalható. . . Az üzembe kirendelt katonai parancsnokhoz hiába fordulnak, mert nem tud vagy nem akar csinálni semmit. . . A dolgozók között rengeteg a hiányzó, de ellenrendszabályokat ennek megakadályozására nem eszközölnek. . . véleményem szerint szükséges, hogy a párt részéről egy bizottság kiszálljon, hogy képet alkothasson magának, hogy itt a Ford Motor Rt-nél csúnyább üzelmek folynak, mint egy zsidó cégnél.”¹¹⁸ Csepelről jelentették, hogy „a magyar honvédség legújabb és a háború sorsára esetleg döntő jelentőségű új rendszerű, magyar találmányt képező páncélrobbantó gránátból, amely honvédségünk legkomolyabb elhárító fegyvere . . . naponta mindössze 50 darabot gyártanak, holott megfelelő jóindulatú intézkedés mellett a termelés napi 1000 darabra emelhető stb.”¹¹⁹

A nyilasok által feltárt helyzet kialakulását elősegítette, hogy a termelést szabotáló, géprombolást, elhurcolást akadályozó munkások ellenállásához csatlakoztak a németek és nyilasok pusztításai elleni tiltakozásként a tőkés tulajdonosok és vezető értelmiségi, műszaki gárda tagjai közül szép számmal. E jelenség főleg november – december hónapokban terjedt a kitelepítésekkel, kiűritésekkel, robbantásokkal kapcsolatban.¹²⁰

A nyilas üzemi tanácsok jelentéseinek hatására csökkent, majd megszűnt a nyilas vezérek demagóg ígéretéseket tartalmazó beszédeinek özöne, s kezdetét vette a nyilvános fenyegetés. Serényi Miklós gróf nyilas képviselő a munkások előtt már nem beszélt „osztálybékéről”. „Szálasi Ferenc most még egy próbát tesz, hogy jobb belátásra bírjon minden becsületes magyart, és mindenkit a hungarista állam szolgálatába állítson — mondotta. — Megköveteli azonban. . . minden munkástól, hogy a szabotázs megszűnjön, és mindenki a tőle telhető legnagyobb teljesítményt nyújtsa. Aki nem így tesz, meglakol, és esetleg halálbüntetéssel sújtjuk.”¹²¹ A *Kleine Wiener Zeitung* ez időben idézte Szálasi mondását: „. . . aki nem akar dolgozni és nem segít, az a halál fia!”¹²²

A termelés folyamatoságának biztosítása, a politikai közhangulat, a harci szellem javítása végett a nyilasok propagandája a nők felé fordult. Rajtuk keresztül igyekeztek növelni politikai befolyásukat. Az Összetartás cikkírója felkérte a nőket, hogy „vegyenek szintén tudomást” az október 15-i fordulatról, s magatartásukkal ők is „illeszkedjenek be. . . a hungarista élet-, társ- és sorsközösségbe. . .”¹²³ A cikk érzékeltette a tömegek, köztük a nők nagy fokú passzivitását. A nők tudatát ekkor az a körülmény határozta meg, hogy a várva várt háború vége újból messze homályba merült, tovább aggódtak apáikért, férjeikért és fiaikért, s már azt a családtagjukat sem tudták biztonságban, aki otthon dolgozott. Üldözött lett az országban mindenki.

A családtagok a frontátvonulás nehézségei előtt álltak, nagy részük — főleg vidéken — megbolygatva a propaganda, valamint a hivatalok és azok vezetőinek menekülésre készülődése által. A családok egy része készen állt arra, hogy nyu-

¹¹⁸ OL Filmtár. 16729. db.

¹¹⁹ Ugyanott. — A szerszámgépgyárban, ahol a „Szálasi-röppentyű” talprészét gyártották, az elkészült anyagot hosszú sorban traktor után kötötték, s az üzem egyik kapuján kivontatták, a nyilas átvevőkkel leszámoltatták, majd nagy ívben a gyárat megkerülve az üzem hátsó kapuján át újra visszavitték. — Lásd Csepel története. *Drucker Tibor*: I. m. 384. l.

¹²⁰ Lásd A szabadság hajnalán.

¹²¹ Soproni Hírlap, 1944. november 23.

¹²² OL K. 428. november 4.

¹²³ Összetartás, 1944. november 21.

gatra meneküljön, voltak, akik tanácstalanul néztek a jövő elé, nem tudva, az cselekszik-e helyesen, aki megy, vagy aki marad. Sokan csak átmenetileg hagyták el otthonaikat, amíg a front átvonult lakóhelyeiken. A közelben meghúzódók szemtanúi lettek a német hordák embertelen rablásainak, aminek híre terjedve csökkent a menekülni készülők száma.

A főváros lakosságának helyzetét tragikusan befolyásolták a közellátási viszonyok. Rajk Endre készletgazdálkodási kormánybiztos¹²⁴ Budapest közellátási viszonyairól október 25-én a következő összefoglalást készítette: „... kenyérhelyzet: liszt- és gabonakészlet négy hétre, hús két hétre, zsír két napra, cukor novemberre, szárazfözelék egy hónapra elegendő, burgonya és konzervfélések nincsenek.”¹²⁵

Juresek Béla még október 14-én írta alá azt a rendeletet, mely szerint október 18-tól a hatósági jegy ellenében kiszolgáltatható kenyérfejadag az ország egész területén naponként és személyenként 20 dkg-ra csökken. A fejadaghoz azonban a családoknak csak egy része jutott hozzá. Ha a sorban állók előtt elfogyott a kenyér az üzletben, már csak másnap remélhettek új szállítmányt. Az elégedetlenség növekedése miatt Vágó Pál árkormánybiztos kénytelen volt rádióbeszédében kitérni a kenyérhelyzetre. Demagóg ígéretesekkel tarkított beszédében kénytelen volt kijelenteni: „Azzal viszont legyen tisztában mindenki, hogy több kenyeret adni senkinek sem tudunk.”¹²⁶

Október 18-tól kezdve lecsökkent az addig is alacsony s már csak a gyermekeknek osztott tej mennyisége. Amíg október 13-án még öt, három, illetve két dl tejet osztottak ki a különböző tejjegyekre, október 18-tól az összes jegyre kiadható tej mennyisége — egy literrel — 4 dl-re apadt.¹²⁷

A havi 104 dkg és havi 52 dkg cukor vásárlására jogosító cukorjegyek ellenében november 1-től csak összesen havi 50 dkg cukor kiszolgáltatását engedélyezték,¹²⁸ ami nem azt jelentette, hogy cukorhoz, bármilyen kis mennyiségben is, hozzájuthatott a lakosság. November 4-én ugyanis a szeptemberi és októberi havi cukorjegyek beváltási határidejét a közellátási miniszter „további intézkedésig”, meghatározatlan időre meghosszabbította.¹²⁹

A lapok közellátási rovata olyan híreket közölt, hogy „... rövidesen sőt kapunk. . .”, „... nem kapunk rizst. . .”, „... a kiutalt gyufa már útban van. . .” stb. Az október közepén megcsappant árúkészletre és annak elosztására jellemző az a soproni hír, amely tudatja a lakossággal, hogy október 16-án tojásosztás kezdődik.¹³⁰ Személyenként 2 db tartósított tojást utalnak ki¹³¹ — írták a lapok. Két nappal később az újságíró azt írta: „Tojás egyszerűen nincs. Magunk is meggyőződünk tegnap arról, hogy tojást sehol nem osztottak.”¹³² Őt nap múlva pedig már a lakosság ellen léptek fel, akik annak ellenére, hogy nincs tojás, sorban álltak órák hosszat és várakoztak, az utcán tömörültek, zúgolódtak.¹³³

¹²⁴ Rajk Endre rendezetövel Kovarcz Emil még október 12-én közölte, hogy „a hatalomátvételkor Budapest ellátásának biztosítása érdekében a Közellátásügyi Minisztériumhoz fog megfelelő beosztással kerülni”. — OL Filmtár. 16729. db. — Szálasi október 26-án írta alá Rajk készletgazdálkodási kormánybiztossá történt kinevezését. — Ugyanott.

¹²⁵ Ugyanott.

¹²⁶ Összetartás, 1944. november 5.

¹²⁷ Lásd ugyanott. 1944. október 18.

¹²⁸ A 117 200/1944. KM. sz. október 28-án kelt rendeletet közli Belügyi Közlöny, 1944. november 5.: Összetartás, 1944. október 30.

¹²⁹ Lásd Soproni Hírlap, 1944. november 4.

¹³⁰ Lásd ugyanott, 1944. október 16.

¹³¹ Lásd ugyanott, 1944. október 18.

¹³² Ugyanott, 1944. október 20.

¹³³ Lásd ugyanott, 1944. október 25.

Az árúkérszet zsugorodásával együtt járt s a lakosságot érzékenyen érintette az árak hihetetlen mértékű emelkedése. Hiábavalónak bizonyult már kiadásakor az a rendelet, miszerint az árút „rögzített árszint mellett le kell szállítani”¹³⁴ az üzletekbe. A készletek leapadtak a raktárakban is,¹³⁵ s ez óhatatlanul hajtott fel a feketepiaci árakat.

A lakosság korlátozását a közellátásban újabb és újabb intézkedések sújtották. Polgármesteri rendelet szabályozta a fűtést. A hideg korai beállta ellenére a magánlakásokat és más helyiségeket november 15-e előtt semmiképp sem volt szabad fűteni. November 15-e után a hivatalokban 17 C fokot, egyéb munkahelyeken 15, a kórházakban 21 C fokot engedélyeztek.¹³⁶ Rövidesen napvilágot látott a gázfogyasztás korlátozása: a pesti oldal közönsége a gázt déli 12 órától 2 óráig és délután 6-tól 7 óráig használhatta.¹³⁷ Mindez azonban csak bevezetője volt annak a pokolnak, amit a lakosság, elsősorban a fővárosiak, átéltek a front átvonulása, Budapest körülrzárása, a fasiszta seregek megsemmisítése idején.

2. A Nyilaskeresztes Párt és fegyveresei

A Szálasi-uralom alatt a magyar belpolitikai életben — miként Olaszországban 1922-ben, Németországban 1933-ban történt — a legalapvetőbb változást a totális diktatúra szükségességét hirdető, a fasiszta pártok közül a legszélsőségesebb, egyben a legnagyobb tömegbefolyással rendelkező Nyilaskeresztes Párt politikai egyeduralmának megteremtése, az általa gyakorolt erőszak eszközeül a párt fegyveres erőinek biztosított teljhatalma képezte.

A hatalom 1944 október közepén Szálasi Ferencnek, a párt vezérének és az ő alá rendelt többi pártvezetőnek a kezében összpontosult. Szálasi a Nyilaskeresztes Párt feladatává tette a — „liberális”, „plutokrata”, „zsidóbérenc” — 25 éves Horthy-rezsim felszámolását, a nemzeti szocialista — hungarista — állam létrehozását, a társadalmi élet átalakítását, a totális fasiszta diktatúra megvalósítását. Ennek érdekében a párt hatalmát kiterjesztették az élet minden területére, a pártot előbb az állami szervekkel azonos jogokkal, egyenlő hatáskörrel ruházták fel,¹ majd jogait kiterjesztve, minden más szerv fölé emelték. Az új, hungarista állam belső védelmét Szálasi a párt tagjaira, a párt fegyveres osztagaira bízta.

A Nyilaskeresztes Párt hatalmának megteremtése útján az első lépés Vajna nyilas belügyminiszter 1944. október 17-i rendelete² volt, amelyben szabályozta a politikai pártok működését, pontosabban: a nyilas pártra vonatkozóan módosította a 3080/1944. sz., 1944. augusztus 24-én kelt rendeletet,³ amely előírta a nem kívánatos politikai pártok feloszlását. 1944 augusztusában már csak a jobboldali kormánypárt, a Magyar Élet Pártja, valamint három, nemzeti szocialista elveket valló párt: a Magyar Megújulás Pártja, a Nemzeti Szocialista Párt és a Nyilaskeresztes Párt működött legálisan. A Vajna-féle rendelet biztosította a Nyilaskeresztes Párt legális tevékenységét, kimondva, hogy a párt

¹³⁴ Közli Összetartás, 1944. november 5.

¹³⁵ Lásd Magyarorszá, 1944. november 18.

¹³⁶ Lásd ugyanott, 1944. november 5.

¹³⁷ Lásd Összetartás, 1944. november 8.

¹ Lásd *Macartney*: October Fifteenth. 446. l.

² Közli Összetartás, 1944. október 21., Lásd *Macartney*: October Fifteenth. 446. l.

³ Közli Függelenség, 1944. augusztus 25.

„mint a nemzet politikai akaratának megtestesítője” újólág működhet. A rendelet a továbbiakban előírta, hogy „a többi párt tevékenysége vagy új párt alapítása mindaddig tilos, amíg későbbi időpontban esedékessé válik a pártélet törvényes rendezése”.⁴ Az októberi hatalomátvételt követő gyülekezési tilalom feloldása is csak a Nyilaskeresztes Pártra vonatkozott.^{4/a}

A többi fasiszta politikai párt megsemmisítésére, működésük lehetetlenné tételére irányuló nyilas törekvés — mint más országokban is bekövetkezett — szerves részét képezte a totális állam megteremtésének. Adott esetben azonban hangsúlyoznunk kell, hogy a Nyilaskeresztes Párt terrorja nem az október 15-e után kialakult rendszerrel szemben álló politikai pártokra sújtott le — lévén a legális ellenzéki pártokat még az ország márciusban történt német megszállása után illegálitásba kényszerítették⁵ —, hanem azon szélsőséges fasiszta partnereik ellen léptek fel, akik mint ők is, kizárólagosan a totális fasizmus igénői voltak. A harc a Nyilaskeresztes Párt egyeduralmáért, a totális fasiszta rendszer Szálasi kezében összpontosuló egyszemélyi vezetéséért, a hatalom közvetlen és egyedi birtoklásáért folyt. Az október 17-i rendeletből kitűnt, hogy Szálasi a szélsőjobboldali összefogást — mely összefogás segítette őt hatalomra — s vele a koalíciós kormányzatot átmeneti állapotnak tekinti, s a kényszerhelyzetben ráerőltetett „szövetségeseitől” a fasizmus eszközeivel és módszereivel igyekszik mihamarabb megszabadulni, ennek bekövetkeztéig pedig e pártokat is, a koalíciós kormányzatot is alárendeli a Nyilaskeresztes Párt uralmának. Az említett rendelettel Szálasi hozzákezdett a legalitást vissza nem nyert nemzeti szocialista pártok megsemmisítéséhez. Célja eléréséhez igyekezett ellenfeleit megosztani. A Magyar Élet Pártjával, amelynek csak szélsőjobbszárnya csatlakozott a nyilasokhoz s ők azokat sem tekintették egyenrangú fasisztáknak, valamint a Magyar Megújulás Pártjával, amelynek Imrédy 1944 augusztusában elszenvetett politikai veresége után⁶ szervezettsége, súlya, jelentősége visszaesett, Szálasi nem is tárgyalta. A szélsőjobboldali mozgalomból a Nemzeti Szocialista Párttal és a Keleti Arcvonal Bajtársi Szövetséggel készítették elő fúziót.

A nyilasok egy hónapon belül keresztül tudták vinni, hogy a két pártvezér aláírásával szentesítse pártjaik megsemmisítését. 1944. november 16-án meggyeztek abban, hogy a Nemzeti Szocialista Párt, illetve a KABSz megszűnik, s tagjaik a nyilas pártba beléphetnek. A megállapodásról kiadott közlemény félreérthetetlen nyíltsággal érzékelteti az erőviszonyokat: „Egy pillanatig sem volt kétséges, hogy nemzetünknek október 15—16-án átélt óráiban, amikor a Nyilaskeresztes Párt átvette a hatalmat és teljes felelősséggel a magyar élet irányí-

⁴ Összetartás, 1944. október 21.

^{4/a} Káday államtitkár aláírásával jelent meg a Belügyminisztérium 1944. november 13-i utasítása, mely így hangzott: „A 175.500/1944. sz. alatt kiadott gyűléstilalmi rendeletlem hatályát a Nyilaskeresztes Pártra vonatkozólag felfüggesztem . . .” — Vas m. Lt. főisp. 135/1944.

⁵ Jaross belügyminiszter 1944. március 29-én adta ki az ellenzéki, baloldali, polgári pártok feloszlásáról szóló rendeletet, amelyet nyilatkozatában úgy kommentált, hogy felszámolják „a marxizmust és annak szövetségeseit”. — Lásd A Wilhelmstrasse és Magyarország. 806. l. — Betiltották a Szociáldemokrata Pártot, a Kisgazdapártot és a Parasztszövetséget, vele együtt a földmunkástagozatot, felfüggesztették a Független Magyar Szocialista Pártot, a Független Magyar Polgári Pártot, a Nemzeti Tábor — Magyar Szociális Népmozgalom nevű pártalakulást — lásd Függetlenség, 1944. április 16. — és még kb. 30 budapesti egyesületet. — Lásd *Pintér István*: A Magyar Front és az ellenállás. 19—20. l. — A szakszervezetek élére kormánybiztost neveztek ki. A pártok elleni politikai hadjárat szele még a kormánypártot, a Magyar Élet Pártját is érintette. Külön bizottságot hívtak életre, mely a párt tagjainak tevékenységét vizsgálta. — Lásd *Ránki György*: 1944. március 19. 118—119. l.

⁶ Lásd ugyanott 207—209. l.

tását, mi, a Magyar Nemzeti Szocialista Párt és a Keleti Arcvonal Bajtársi Szövetsége, külön pártéletünket nem folytatjuk tovább... Ma Szálasi Ferenc nemzetvezető mögött minden nemzeti szocialista erőnek fel kell sorakozni, ezért a Magyar Nemzeti Szocialista Pártot és a Keleti Arcvonal Bajtársi Szövetséget beszüntetjük, és pártunkkal együtt belépünk a Nyilaskeresztes Pártba...⁷ A megállapodást Szálasi Ferenc, Gera József, Baky László, Pálffy Fidél és Ney Károly írták alá.

Pálffy Fidél a megállapodás aláírásának napján felhívást bocsátott ki pártjának tagjaihoz. Ebben közli, hogy aki 1944. december 15-ig átjelentkezik a Nyilaskeresztes Pártba, az automatikusan folyamatos párttagsággal fog rendelkezni; az országgyűlési képviselőknek és a párt vezetőinek külön kell jelentkezniük felvételle; azok felvételi kérelmét pedig, akik december 15-e után jelentkeznek, a nyilas párt szervezetei személyenként fogják elbírálni.⁸

A fúzió technikai lebonyolításával Szálasi Gera Józsefet bízta meg. A pártok tényleges egyesülését azonban sosem tudták végrehajtani. Szöllősi miniszterelnök helyettes december 14-én kijelentette: „... az az intenciója a kormánynak, hogy megtegye a lépést... esetleg egy pártnak a létrehozására”.⁹ Tehát az eredetileg kitűzött időpontra a fúzió törekvés, szándék maradt. Ekkor életre hívtak egy új bizottságot Baky László vezetésével, Szálasi mellé rendelve, amely a politikai pártok felszámolásával lett megbízva.¹⁰ — Tény, hogy a szélsőjobboldali pártoknak a Nyilaskeresztes Párttal történő egyesítésére ezután nemcsak nem került sor, de e témára vissza sem tértek többé.¹¹

A nyilasok elégedetlensége szövetségeseikkel szemben nőttön nőtt. Nem tartották kielégítőnek politikai nézeteiknek a hungarizmushoz való igazítását, Szálasi „tanainak” vállalását, hirdetését, terjesztését. Noha a propagandagépezetet elárasztották a meggyőződéses fasiszták, a nyilasok mégis kárhoztatták a politikai hangulat irányítását, befolyásolását. Kevesellték a lelkesedést. „Ez is szabotálás! — írta az Összetartás október 27-i száma. — Október 15. óta éberen figyeljük az egyes sajtóorgánumnak magatartását. Feltűnő az a rideg tartózkodás, amivel a napi eseményekkel szemben viseltetnek. Eleinte azt hitük — olvashatjuk —, hogy meglepetésükből majd csak felocsúdnak és igyekeznek alkalmazkodni, a hungarista eszme vonalára helyezkedni. Elmúlt azóta már jónéhány nap... de a helyzet nem változott semmit... Egyik-másik a világ minden kincséért sem írná le azt a szót, hogy hungarizmus... Lapuló lesipuskásokra nincs szükség.”¹² — A nyilaskeresztesek támadása akkor, amikor a lapok vezető és szerkesztő bizalmi állásait szélsőséges fasiszták töltötték be,¹³ a hunga-

⁷ OL K 428. november 16.

⁸ Lásd ugyanott.

⁹ Függetlenség, 1944. december 15.

¹⁰ Lásd OL Filmtár. 16719. db.

¹¹ A Nemzeti Szövetségbe tömörült pártok közötti harcról lásd OL k. 18. Tvh. N. Sz. jkv. 1944. dec. 5. — Szálasi, aki pártja egyeduralmát a többi nemzeti szocialista párttal szemben mindennél fontosabbnak tartotta, 1945 januárjában olyan kijelentést tett: „Tételezzük fel azt, hogy a hungarista államban több párt lesz, többek között pl. hungarista kisgazdapárt.” — OL Filmtár. 16721. db.

¹² Összetartás, 1944. október 27.

¹³ A Függetlenség felelős szerkesztője vitéz Kolosváry Borcsa Mihály volt, az Esti Újságé Kun László, kiadójuk pedig Báthori Hüttner János. A Magyarország főszerkesztője Rátkay R. Kálmán, kiadója Rupprecht Olivér. A Magyar Szó felelős szerkesztője Bornemissza Gábor, az Új Magyarországé Milotay István, a Pesti Hírlapé Berecz Lajos. Az Összetartás felelős szerkesztője Csehi Ferenc, kiadója Kassai Ferenc volt. — Közli a 3960/1944. Me. sz. rendelet. Lásd Budapesti Közlöny, 1944. november 11.

rizmussal szemben megnyilvánuló bizonyos mértékű elhatárolódást, a szélső-jobboldaliak ellenállásának fokozódását mutatta. A nyilaskeresztesek elszigetelődése a szélsőjobboldal táborán belül fokozódott.

A Nyilaskeresztes Párt szervezeti felépítése a totális fasiszta pártokban kialakult gyakorlatnak felelt meg. A pártszervezés fő szempontja: a totális diktatúrát gyakorló pártvezér mindenekfeletti hatalmának biztosítása, parancsuralmának végrehajtása, országos hálózat kiépítése, amely a vezér utasításait képes haladéktalanul érvényesíteni.

A nyilas párt szervezeti szabályzatában¹⁴ a párt vezető szerveinek ismertetésénél első helyen az úgynevezett „legfelsőbb vezetés” áll, amely két póluson fogta össze a mozgalmat. Az egyik a pártvezető személye, aki a szervezeti szabályzat szerint „az egy akarat és felelősség kifejezője”, a másik a 12 tagú pártvezető tanács, amely a párt legfelsőbb tanácskozási szerve volt, s havonta, a nagytanács ülését megelőző pénteki napon ülésezett.

A párt következő szintű, „felső vezetését” az országos központ gyakorolta, ahol a pártvezető „munkatörzse” dolgozott. A párt központjában, a Hűség Házában, a következő osztályok működtek: pártépítés: dr. Gera József, pártszervezés: dr. Kovács Ernő, parasztság: dr. Koszó Béla, pártszolgálat: Olaszgy Sándor, hűségpszék: Kerecsi Tibor, propaganda: Ostian Antal, sajtóosztály: Csűrös Zoltán, szociális osztály: dr. Juhász László, jogügyi osztály: dr. Kiszely Alajos, pártigazgatás: Csonka Kálmán, munkásság: Horváth Sándor, központi gazdasági hivatal: Vörösmarti Kálmán, ideológiai osztály: Péntek István, fajnemesítő osztály: Kelecsényi István.¹⁵ A nagytanács ülésén — amelyet az országos központ havonta hívott össze — Szálasi elnökölt. Ha Szálasi nem tudott részt venni a tanácskozáson, megszokott helye üresen maradt, azt senki el nem foglalhatta.¹⁶

A szervezeti szabályzat kimondta, hogy a párt vezetői kizárólag párttisztiséget viselhetnek. Mint ismeretes, ez az intézkedés Szálasi-ra nem vonatkozott, hiszen ő a párt vezetője volt, a miniszterelnök, a nemzetvezető. Helyettese viszont a hatalom átvételéig Csia Sándor volt, de amikor október 16-án a kormányzótanács tagja lett, tisztét a pártban Gera József töltötte be.¹⁷ Amikor később Gera elfoglalta Rajniss helyét a kormányzótanácsban, Szálasi „teljhatalmú helyettesévé” Jancuskó Gábert választották.¹⁸

A párt középszintű vezetését a megyei és járási, alsó vezetését a városi, kerületi és falusi szervezetek látták el.¹⁹ A pártszervezetek összeköttetését a felsőbb szervekkel külön postajárat biztosította.²⁰

¹⁴ Lásd OL Bm. Szálasi-per. 2. t. VI. 134.

¹⁵ Lásd OL Bm. ált. K. 150. 4367. cs.

¹⁶ Lásd Összetartás. 1944. november 7.

¹⁷ Szálasi később a börtönben megkísérelte, hogy a felelősség egy részét Gerára hárítsa: „... a párt vezetését teljesen dr. Gera József vitte, mert nem volt se időm, se lehetőségem, se alkalmam, hogy vele foglalkozzam” — írta naplójába 1945. november 13-án. — OL Bm. Szálasi-per. XVII/87. — Mint a dokumentumokból kiderül, Szálasi mindvégig fenntartotta magának a jogot pártja vezetésére, mindenről referáltak neki, ő határozta meg a feladatokat, az ő utasítása szerint cselekedtek. Erről tanúskodnak tárgyalásai, utasításai, rendeletei.

¹⁸ Jancuskó Gábor 1945 márciusában lett a pártvezető helyettese, egyben a pártépítés vezetője. — Lásd OL Filmtár. 16719. db.; Népbírósi Közlöny, 1945. december 22. — A szervezeti szabályzat e pontja értelmében került a pártszolgálat élére október 16-án a miniszteri székbe ültetett Kovarcz helyett Gera József.

¹⁹ Lásd OL Bm. Szálasi-per. 2. t. VI. 134.

²⁰ Lásd Összetartás, 1944. november 9.

A szervezeti szabályzat szerint a Nyilaskeresztes Párt tagjai lehetnek „mindazok, akik a követelményeknek megfelelnek” és „két végleges tagságú testvér ajánl”.²¹ A szervezeti szabályzat előírásától eltérően csak azok a személyek nyerhettek automatikusan felvételt a pártba, akik 1944. október 15-e előtt tagjai voltak a Nemzeti Szövetségnek. Ezek — írja a rendelkezés — „végleges tagok lehetnek ajánlás nélkül”.²² Később módosították a szervezeti szabályzat e pontját: az október 15-e előtti „országgyűlési képviselők, pártállásra való tekintet nélkül, saját elhatározásból beléphetnek a Nyilaskeresztes Pártba” — tehát már nem volt szó automatikus tagságról, meghívásról vagy felkérésről. Az október 15-e után kinevezett képviselők párttagságáról Szálasi személyesen döntött.²³

A magyar állampolgárok közül nem lehettek a párt tagjai katonák, papok és bírók. A nyilasok elképzelése az volt, hogy megalakítják a Hungária Rendet, s e társadalmi szervezetbe majd beléphetnek a párttagságtól eltiltott rétegek is, ha erre felszólítják őket, illetve önként jelentkeznek felvételre.²⁴ A Hungária Rend létrehozására azonban nem került sor.

A párttagokra vonatkozóan Szálasi — érintve a magyar-német kapcsolatokat is — olyan utasítást adott ki, mely szerint „minden eskü, amit magyar párttagok külföldön tettek a nemzetvezető tudta nélkül, érvénytelenek”.²⁵ Szálasi úgy döntött, hogy azok a párttagok, „akik 1944. március 19. előtt jelentkeztek az SS-be . . . megtarthatják párttagságukat, akik utána mentek az SS-be, azok vagy lépjenek ki onnan, vagy elvesztik párttagságukat”.²⁶ A magyarországi német népcsoportra vonatkozóan — Szálasi elismerte a bécsi szerződést,²⁷ mely szerint „német, aki magát annak vallja és a Volksbund is elfogadja” — előírta: a volksbundisták nem lehetnek a párt tagjai.²⁸

A párt anyagi támogatására a párttagok tagdíjat fizettek: fizetésük után 500 pengőig 20/0-ot, 1000 pengőig 50/0-ot, ezren felül 100/0-ot. A tagdíjak összegéből 150/0 az alapszervezeteknél maradt, a többit a központi kasszába kellett befizetni.²⁹

Vajna belügyminiszter a párt működését szabályozó rendeletével lényegében egyidőben intézkedett arról, hogy a rendőrhatalóságok a nyilas párt zár alá

²¹ Lásd OL Filmtár. 16721. db.

²² Ugyanott.

²³ Lásd ugyanott. 16720. db.

²⁴ Lásd ugyanott. 16718. db. — A Hungária Rend gerincét — terv szerint — A Hűség Rend képezi. „A Hűség Rend a hungarizmus hősi életszemléletének erkölcsi testülete. Ide tartoznak: 1. a Hősi halottak és a Hűség Szék, 2. a Budapesti Hősök kereszt tulajdonosai” stb. — OL Bm. Szálasi-per. 1. t. IV. 137. — A Hungária Hűségrend fokozatai. 1. Nyilaskeresztes Rend kiskeresztje, 2. a Nyilaskeresztes Rend középkeresztje, 3. a Nyilaskeresztes Rend nagykeresztje, 4. a Nyilaskeresztes Rend nagykeresztje kardokkal, 5. babérkoszorúval és 6. brilliáns csillaggal ékesítve. A hűségrend nagymestere: a nemzetvezető. — Lásd OL Filmtár. 16721. db.

²⁵ Ugyanott, 16719. db. — Utóbb a „magyar párttagok” megjelölést „magyarok”-ra javították.

²⁶ Ugyanott.

²⁷ 1940. augusztus 30-án a „második bécsi döntés” Magyarországnak ítélte Észak-Erdélyt, ennek fejében Németország új kisebbségi egyezményt kényszerített a magyar kormányra, mely szerint a magyarországi német népcsoport egyedüli törvényes képviselőjével a Volksbundot bízzák meg, és biztosították a német kisebbség számára a nemzeti szocialista világnézet szabadságát. — Szövegét lásd Nemzetközi Szerződések. 483—485. 1.; lásd még *Tilkowszky Loránt*: A német irredenta és Magyarország. A magyarországi népi német (volksdeutsch) mozgalom útja. Történelmi Szemle, 1970. 3. sz.

²⁸ Lásd OL Filmtár. 16719. db.

²⁹ Lásd ugyanott.

vett vagyonát oldják fel, és bocsássák a pénzt a pártszervezetek rendelkezésére.³⁰ Később, amikor a nyilas hatalom kiépítette és megerősítette pártszervezeteit, Szálasi elrendelte, hogy „a párt költségvetésének fedezésére minden üzem netto bevételének 2—3⁰/₀-át köteles befizetni” a pártkasszába.³¹

A pártnak ugyan volt érvényes elvi döntése arról, hogy „állami kasszából nem kap a párt pénzt”,³² ezt azonban valószínűleg az „elvi döntést” hozók sem gondolták komolyan. A rendkívül hiányos iratok között már október 22-i keltezéssel megtalálható az első, párt részére történt anyagi támogatás iránti kérelem. A levelet Kőfaragó-Gyelnik Vilmos írta „nemzetes Temesváry László testvérnek”, az MNB nyilas elnökének. „Tisztelettel kérem — hangzik a felszólításnak tűnő kérelem —, hogy a Nyilaskeresztes Párt Országépítésének támogatására százezer pengőt juttatni szíveskedjék.”³³ Nem lehet kétséges, hogy a pénz kiutalásra került. A második százezret Temesváry közvetlenül a pártnak, ötvenezret a Hivatásrendnek utalt ki.³⁴ Mint a Nyilaskeresztes Párt feljegyzéseiből kiderül, „a kormány havi 2 millió pengőt ajánlott fel a párt anyagi támogatására”,³⁵ konkrétan a mozgalmisták, aktivisták fizetésére.

A Nyilaskeresztes Párt tagjai tagkönyvet kaptak, s a régi és az új tagkönyvek egységesítése végett elrendelték, hogy azokat 1945. április 1-ig bezárólag felül kell bélyegezni.³⁶

A nyilaskeresztes párttagok zöld inget viseltek és a párt jelvényével ellátott karszalagot kaptak, egymást testvérnek, Szálasi pártvezető testvérnek szólították.³⁷ A fegyelem fenntartása végett Szálasi parancsára a pártban tegezést csak a magasabb tisztségviselő kezdeményezhetett.³⁸

A nyilaskeresztes párttagok részére a népszerűvé lett és Európa-szerte elterjedt „Heil Hitler” mintájára nagy gonddal fogalmazták meg az egymás közötti üdvözlés szabályát. „A köszöntésnél — így szólt a rendelkezés — a jobb kart kinyújtva előre és felfelé lendíteni (a tenyér lefelé nézetben és zárt újjakkal), miközben a köszöntő »Kitartás«, a köszöntött pedig »Éljen Szálasi!« üdvözlést mondanak.”³⁹ A köszöntést, miután kiterjesztették a honvédségre⁴⁰ és más fegyveres erőkre, kötelezővé tették a hivatalos polgári érintkezésnél is, és használatát elrendelték a hivatalos levelezésnél. A nyilaskeresztes „Kitartás” kötelezővé tétele a párt számára is, a közvélemény számára is fontos, a totális fasizmus elfogadásának látszatát keltette. Használói — bár szép számmal voltak köztük megfélemlítettek — általánosságban valóban a szélsőséges fasizmus hívei voltak vagy azzal szemben lojalitást tanúsítottak. Aki viszont nem volt hajlandó ily

³⁰ Lásd Belügyi Közlöny, 1944. október 22, 202.800/1944. Bm. sz. rendelet. — A Nyilaskeresztes Párt azonban nemcsak saját, felszabadított vagyonára tartott igényt, hanem — mint egy későbbi — 1945. február 26-i — levélből kiderül — más, betiltott pártok vagyonára is rátette a kezét. A Nyilaskeresztes Párt Soproni Szervezete — személyesen Geöce Zoltán — felszólította az alispánt, hogy közölje vele „... a vármegye területén működött, illetőleg időközben betiltott munkásegyletek, pártok pontos címét, valamint az azok vagyonára vonatkozó adatokat.” — Sopron m. Lt. Csepregi járás főszolg. 687/1945.

³¹ OL Filmtár. 16724. db.

³² Ugyanott. 16719. db.

³³ Ugyanott. 16720. db.

³⁴ Lásd Népbírósi Közlöny, 1945. december 15.

³⁵ OL Filmtár. 16721. db.

³⁶ Lásd ugyanott. 16719. db.

³⁷ Lásd Összetartás, 1944. november 7.

³⁸ Lásd OL Filmtár. 16721. db.

³⁹ Összetartás, 1944. október 24.: Dunántúli Hírlap, 1944. október 28.

⁴⁰ Lásd OL Bm. Szálasi-per. 4. t. X. 288.

módon üdvözölni vagy visszaköszönni, „lelepleződött” mint a fasizmus, a hungarizmus nyílt ellensége, s vele szemben a felfegyverzett párttagok helyben használhatták fegyverüket. A nyilas köszönés megtagadása elegendő volt életek kioltásához.

A nyilaskeresztes nézetek elfogadásának látható megnyilvánulása ennek ellenére szűk körben terjedt el, s egyik mutatója lett annak, hogy az ország lakossága, amely nem tanusított ellenállást a nyilasokkal szemben, valójában messze áll attól, hogy a hungarizmus nézeteit vallaná vagy csak szimpatizálna is azzal. A nyilasok ezt úton-útfélen maguk is tapasztalták, és rövidesen arról cikkeztek, mily nagy „kár, hogy sok kéz még annyira nehezen akar felemelkedni, és sok száj még halkán suttogja, hogy Kitartás! Éljen Szálasi” — Majd az újságíró hozzátette: „Legyen már egyszer vége ennek a félszeg bizalmatlanságnak... Fel tehát a kézzel!”⁴¹

A nyilaskeresztesek legalitásuk visszanyerésekor megnyitották a párt-szervezetek kapuit. Először — a párt korábbi betiltása miatt — régi párttagjaikat szólították fel tagságuk megújítására, majd a pártból az előző években kilépettekhez bocsátottak ki felhívást, hogy újból jelentkezhetnek visszalépés céljából, egykori párttagságukat betudva, csatlakozhatnak ismét a mozgalomhoz.⁴²

A régi nyilas párttagok kiváltságos helyzetbe kerültek. Budinszky nyilas igazságügyminiszter még egyik első beszédében megígérte, hogy „a hungarista mozgalom harcosai meg fogják kapni a történelem és a törvénykönyv lapjain elismerésüket”.⁴³ A törvénykönyvi elismerésre ugyan várniuk kellett, de 1945. február 15-én megalkották az 1945:II. tc-t, amely „a nacionalista és szocialista eszméért küzdő pártok, egyesületek és mozgalmak érdemeinek megörökítéséről” szövelt. Ebben a Nyilaskeresztes Párt — Hungarista Mozgalom mellett említést nyert a Magyar Megújulás Pártja, a Magyar Nemzeti Szocialista Párt, a Nemzeti Szövetség és a magyarországi német népcsoport (Volksbund) is.⁴⁴

Az Igazságügyminisztériumban azonnal elkészítették a nemzeti-szocialista magatartásuk folytán joghátrányt szenvedett párttagok rehabilitálásáról szóló rendeletet, amely előírta: „azok a személyek, akiknek a közszolgálat körén kívül eső⁴⁵ szolgálati viszonyát nemzeti szocialista magatartásuk miatt az 1938. évi május hó 21. napja óta megszüntették, az 1945. évi június hó 30. napjáig a személyügyek kormánybiztosához intézett beadványban kérhetik a szolgálatba visszavételüket”.⁴⁶ Ezt a rendeletet kiegészítették „a Nyilaskeresztes Párt — Hungarista Mozgalom kötelékében viselt tagsághoz fűződő egyes kedvezményekkel”. Ebben afelől intézkedtek, hogy a nyilasoknak az 1944. október 15-ig terjedő párttagsági idejét „szolgálati idejéhez számítsák” hozzá, a „mozgalommal

⁴¹ Soproni Hírlap, 1944. október 24.

⁴² Lásd ugyanott, 1944. október 24.

⁴³ OL. K. 428. 823. október 23.

⁴⁴ Lásd OL. Filmtár. 16721. db.

⁴⁵ A közszolgálatiakat azért vonták ki a rendelkezés alól, mert amikor az 1938. májusi 3400-as rendelet a köztisztviselőket eltiltotta a nyilas párttagságtól, azok forma szerint kiléptek a pártból, ily módon nem szenvedtek joghátrányt. A pártnak azonban titokban továbbra is tagjai maradtak, név nélküli, számokkal ellátott igazolványt tarthattak maguknál. — Lásd *Sombor-Schweinitzer József: A magyar nemzeti szocialista mozgalom története.* OL. Küm. Békeelőkészítő Bizottság. III/2/121. 21. old.

⁴⁶ Budapesti Közlöny, 1944. november 25. 4120/1944. Me. sz. rendelet. — A rehabilitáció miniszteri megbízottja: Csia Sándor volt. — Lásd Hivatalos Közlöny, 1945. január 28.; OL. Filmtár. 16721. db.

kapcsolatban elszenvedett szabadságvesztés büntetésnek, illetőleg rendőri őrizetnek idejét” pedig „kétszeresen kell számításba venni”.⁴⁷

A párt új tagokat is toborzott, mely kampány figyelemre méltó eredménnyel zárult.⁴⁸ Szép számmal kopogtattak a nyilaskeresztes pártszervezetekben új konjunktura lovagok, főleg a tisztséget remélők meg a zavaros időszakot kihasználni kész csöcselek-elemek közül.

1944 őszén vonzó volt a Nyilaskeresztes Párt tagjának lenni. Bár Szálasi 1936-ban — távol a hatalomtól — még azt hirdette: „Harcos mozgalmunk nem ígér és nem ad senkinek állást, mandátumot, címet, rangot” — a hatalom birtokában mindez bőven jutott a párt tagjainak.⁴⁹ A Nyilaskeresztes Párt megnyitotta a régi párttagok előtt a felső- és képviselőházat, a minisztériumokat, a megyei és városi hivatalokat, a részvénytársaságok és más vállalatok igazgatósági állásait, a kulturális élet vezető pozícióit. Ennek is köszönhető a párt hirtelen taglétszámemelkedése.

Az egyedül legális pártba, amely a fennálló törvényes keretek között „teljes politikai párttevékenységet” fejthetett ki s tagjainak fegyveres hatalmat, gyors gazdagodási lehetőséget és mindenre kiterjedő bántatlanságot, védelmet biztosított,⁵⁰ rövidesen annyian jelentkeztek, hogy a párt napokon belül „a tagfelvételt további intézkedésig lezárta”.⁵¹ A nyilas lapok nagy hangon cikkeztek arról, hogy „egymásnak adják a kilincset párthelyiségeinkben olyan emberek, akik most fedezték fel a Hungarista Mozgalmat, s amikor a szervezetvezető megtagadja felvételüket — fennálló pártrendelet értelmében —, hangos méltatlankodással távoznak . . . Mert Nemtörődöm Miska vagy Óvatos Peti most féltéglával melldőngeti mindenfelé kicsorgó hungarizmusát, és senki nem tud olyan százsázalékosan ragaszkodni a vezérhez, mint éppen ő.”⁵²

Szálasi december 1-én, a nagytanács ülését megelőző este, a Belügy-minisztérium nagytermében tartott „hungarista tisztségviselők értekezletén” jelentette be: „A Nyilaskeresztes Párt minden jószándékú ember előtt megnyitja kapuit . . .”⁵³ A tagfelvételi zárlatot január közepén oldották fel.⁵⁴ A falusi pártszervezeteket ebben az időben alakították meg.^{54/a}

A párt szervezési elveire vonatkozóan Szálasi, aki kezdettől fogva „elit párt” szervezését tűzte célul,⁵⁵ a pártszervezőknek a következő utasítást adta: „A pártot nem szabad túlszervezni. Szervezési elvünk legyen mindig: az illető község 10/0-át kell beszervezni a pártba, és erre biztonsági hányad gyanánt még

⁴⁷ OL Bm. ált. K. 150. 4368. cs.

⁴⁸ Az iratok között a párt taglétszámának hatalomátvétel utáni alakulására vonatkozó adatokat nem találtunk.

⁴⁹ Lásd OL Filmtár. 16721. db.

⁵⁰ Lásd ugyanott, 16719. db.

⁵¹ Nemzeti Hírlap, Győr, 1944. október 29.

⁵² Összetartás, 1944. október 26.

⁵³ Soproni Hírlap, 1944. december 6.

⁵⁴ Az erről szóló közlemény így hangzott: „A pártvezető testvér utasítása alapján a tagfelvétel megnyitását elrendelem . . . Dr. Kovács Ernő, a pártszervezés vezetője. Kapuvár, 1945. január 18.” — OL Filmtár. 16721. db.

^{54/a} A sok — pártszervezet létrejöttéről szóló — jelentés közül az egyik: „Az irótkői járás vezetőjétől kapott megbízás alapján Cák község helyi pártszervezetét felállítottam . . .” Az aláíró következő címeit sorolta fel: az Országépítés tagja, a DN R munkarend vezetője, a helyi pártszervezet általános szervezője. — Vas m. Lt. 52/1945.

⁵⁵ Szálasi 1935-ös pártszervezési elveire vonatkozóan lásd *Lackó Miklós*: Nyilasok, nemzeti szocialisták. 64. l.

legfeljebb 10/0-ot.”⁵⁶ Az első időszak után — amikor a karrieristák tülekedtek a pártba való belépésért — már távolról sem kellett a vezérnek korlátozni a belépést. A tagfelvételi zárlat feloldása után a nyilasok panaszkodnak amiatt, hogy kevesen jelentkeznek pártagnak. Mezőváros nyilaskeresztes pártszervezete pl. január 15-én jelenti, hogy a megalakított szervezetnek csak 15 tagja van, a párt-értekezleten pedig 10-en jelentek meg. Ennek okát a bíró személyében jelöli meg, aki „a régi rezsim embere” és „a jelenlegi helyzetet nem akarja tudomásul venni”.^{56/a}

Szálasi a hatalomátvétel után a totális fasiszta diktatúra megteremtésének legfontosabb eszközét a párt uralmának biztosításában látta. Ennek érdekében követelte a nyilas hatalom belső fegyveres védőgárdájának kiépítését, a párt-hadsereg megerősítését, jogainak kiszélesítését, a rendőrséggel és csendőrséggel azonos elbírálását, illetve föléjük rendelését.⁵⁷

A belső karhatalom, a pretoriánus gárda jelentőségét Szálasi jól ismerte az olasz OVRA⁵⁸ (Organizzazione Vigilanza di Repressione Antifascista), méginkább a rémtetteiről hírnévre szert tett német Gestapo⁵⁹, a fasiszta pártok vezette politikai titkosrendőrsek és az SS szervezetei, a náci párt fegyveres osztagai tevékenységéből. A Nyilaskeresztes Párt az SS-hez hasonló fegyveres párt-hadsereggel rendelkezett, amelyet „világnézeti karhatalomnak”,⁶⁰ vagy „a párt belrendészeti szervének” neveztek. A párt fegyveres gárdája — miként az SS⁶¹ — több szervezettel rendelkezett, közülük legfőbb a pártszolgálat volt. Szálasi a pártszolgálatot a honvédséggel, a rendőrséggel és a csendőrséggel együtt emlegette, kimondva, hogy „az országban csak négy fegyveres testület lesz . . . aki ezen kívül szervezkedik, ki lesz írtva”.⁶²

A Nyilaskeresztes Párt fegyveres törzsgárdája, a „régii mozgalmisták” mindenre elszánt csoportja a pártszolgálatban tömörült.⁶³ A Nyilaskeresztes Párt gerincét képező régi mozgalmistákról 1941 áprilisában Sombor-Schweinitzer József, a politikai rendőrség főnöke, kimutatást készített, megdöbbentő rendőrségi statisztikát közölve róluk: „4292 tisztségviselő, illetve aktivista közül 1228 személy volt büntetett előéletű; ezek 1779 esetben voltak büntetve, többnyire közönséges bűncselekmények miatt”,⁶⁴ akkor, amikor Magyarországon — ellen-

⁵⁶ OL Bm. Szálasi-per. 2. t. V. 172—173.

^{56/a} Vas m. Lt. 2960/1945.

⁵⁷ Lásd OL Bm. Szálasi-per. 5. t. XVI. 9/24.

⁵⁸ Lásd *Kis Aladár: Az olasz fasiszmus története.* Kossuth Könyvkiadó 1970. 191. l.

⁵⁹ Lásd *Jacques Delarue: A Gestapo története.* Kossuth Könyvkiadó 1965.

⁶⁰ Lásd *Szirmai Rezső: i. m. 101. l.*

⁶¹ Az SS szervezetei voltak az Allgemeine SS, a WaffenSS (ennek egy része a Halálfejes SS), a Sicherheitsdienst — a Biztonsági Szolgálat, mely hatalma alá vonta az egész rendőrséget, beleértve a Gestapót is.

⁶² OL Filmtár. 16719. db.

⁶³ A pártszolgálatosok részére pártiskolát tartottak fenn. Az előadásokhoz az irányelveket Szálasi Ferenc és más nyilas vezetők adták. Az iskola vezetője Mosonyi Győző volt. A pártiskola két hónapos volt, 83 tanórával. Egy-egy tanfolyamon 60 pártszolgálatos vett részt. — Lásd Népbírói Közlöny, 1945. február 2.

⁶⁴ *Sombor-Schweinitzer József: i. m. 12. l.; idézi Lackó Miklós: Nyilasok, nemzeti szocialisták. 134—135. l. — Sombor-Schweinitzer jelentésében felsorolja a bűncselekmények válfajait is: lopás: 284, csalás: 137, sikkasztás: 128, orgazdaság: 52, rágalmasz és becsületsértés: 120, kormányzósértés: 26, magánosok és hatósági közeg elleni erőszak: 167, katonai bűncselekmény: 81, testi sértés: 163, állami és társadalmi rend erőszakos felforgatására irányuló szövetekezés: 304, egyéb (emberölés, munkakerülés, koldulás): 300. — Sombor-Schweinitzer József: i. m. 12. l.*

tétben a Szálasi-rezsimmel — még közrend uralkodott. Eszerint a megvizsgált mozgalmisták egynegyede közönséges bűnöző volt.⁶⁵

A pártszolgálatot a párt szervezeteinek minden szintjén kiépítették. A Nyilaskeresztes Párt tagjai igyekeztek bejutni a pártszolgálatba, ahol rendszeres fizetés mellett végezheték rablásaikat, gyilkosságaikat. Szakvály Emil Beregfy Károllyal egyetértve hozta október 28-án azt a döntést, hogy „a Nyilaskeresztes Párt — Hungarista Mozgalom által rendfenntartó pártszolgálatra igénybe vett munkások részére illetményeiket távolmaradásuk időtartamára kifizetni nem kell, mert azok illetményeiről a párt gondoskodik . . .^{65/a} Az egyes pártházakban működő pártszolgálat mellett megszervezték a helyi nyomozó, felderítő, kihallgató és számonkérő csoportokat is. A pártszolgálatosok és a csoportvezetők fegyverviselési jogot kaptak, s rajtuk kívül a „kerületvezető testvér” még külön 50 főnyi fegyveres „testőrséggel” rendelkezett. — Hivatalosan. Valójában mindenki fegyvert kapott, aki kész volt együttműködni a nyilasokkal. A Nyilaskeresztes Párt kerületi szervezeteinek fegyver- s lőszerellátása — a lehetőségek határain belül — folyamatosan történt. A német—magyar tárgyalások visszatérő témája volt, hogy legalább a párt belső fegyverszükségletét elégítsék ki a németek.⁶⁶ Mivel a párt fegyver- és lőszerigénylését az állami katonai készletekből nem tudták fedezni, elrendelték a fegyverbeszolgáltatást, s az ily módon begyűjtött fegyvereket osztották ki a párttagoknak.^{66/a}

A nyilas házak pártszolgálatosai, a hatalomátvétellel egyidőben, azonnal megkezdték a zsidó vallásúak üldözését, a bujkálók felderítését és elfogását, mely főleg politikai ellenfeleiket, a kommunistákat, a baloldali, haladó gondolkodású, szovjet kapcsolatokat kereső embereket, a partizáncsoportok tagjait érintette, tömegesen a katonaszökevényeket, nem utolsósorban a nyilasok személyes ellenségeit sújtotta. A pártszolgálatosok által teremtett önkény már az első napokban olyan méreteket öltött, hogy a Nyilaskeresztes Párt vezetői is szükségesnek tartották egyrészt a pártszolgálatosok atrocitásaihoz jogalap teremtését, másrészt a nyílt, fékevesztett terror bizonyos mértékű megfékezését, a rémtettek valamelyest korlátok közé szorítását.⁶⁷

Szálasi a hatalom megragadása után azonnal intézkedett a pártszolgálat új feladatkörének rendeleti úton való biztosításáról. Intencióinak megfelelően a Nyilaskeresztes Párt és a Belügyminisztérium közös rendeletet szerkesztett a párthadsereg és a karhatalom kapcsolatának, jogainak és kötelességeinek, alá- és fölérendeltségének tisztázásáról.⁶⁸ A rendelet elkészítésében a Belügy-

⁶⁵ Ugyanott.

^{65/a} Vas m. Lt. 5957—1—4799—6/1944.

⁶⁶ Lásd OL Filmtár. 16718. db. — Az állandó igénylések között ilyenek találhatók: a Nyilaskeresztes Párt XIII. kerületi szervezete „egyelőre” a következő fegyvermennyiséget kérte: 320 db vegyes pisztoly, puska és a „helyiség őrizetére” külön 10 db fegyver. — Lásd ugyanott, 14084. db.

^{66/a} A Vas megyei főispán november 24-én utasította a szombathelyi rendőrkapitányságot, hogy „. . . a beszolgáltatott fegyvereket a Nyilaskeresztes Párt — Hungarista Mozgalomnak szolgáltatassa ki”. — Vas m. Lt. 1093/1944. — A sárvári járás főszolgabírája január 28-án jelentette az alispánnak, hogy „. . . a Sárvár nagyközségben beszolgáltatott fegyvereket a sárvári Nyilaskeresztes Párt részére kiadtam . . .” — Ugyanott, 1672/1945.

⁶⁷ A pártszolgálatosok rémtetteinek híre egy-két nap alatt elterjedt a fővárosban és a külföldön. Vajna belügyminiszter már október 17-én arra kényszerült, hogy megkísérelje mérséklekre bírni a pártszolgálatosokat, legalább annyira, hogy ne ártsen túlságosan a kormánynak. „Senki önkényes vagy önhatalmú bírása a zsidóságnak ne legyen — mondta —, mert a kérdés megoldása az államhatalom feladata.” — OL Bm. K. 428. 823.

⁶⁸ A 203 400/1944. Bm. sz. rendelet 1944. október 24-én kelt. Közli OL Bm. Szálasi-per, 4. t. XII. 9—10.

minisztérium részéről Vajna Gábor, a párt részéről Gera József vett részt. Személyük garancia volt arra, hogy a Nyilaskeresztes Párt fegyveres tagjai, a totális fasiszta diktatúra első őrei az NSDAP fegyveres szervezeteihez hasonlóan végrehajtói hatalomhoz jutnak.

Vajna és Gera, utasításuknak megfelelően, megkísérelték kidolgozni a közigazgatás és a pártszolgálat együttműködésének alapelveit. Ennek elérése azonban részükről mindvégig kísérlet maradt. Nem tudtak olyan egyértelmű rendeletet fogalmazni, amely tisztázta volna a helyzetet. „A közigazgatási hatóságok, közbiztonsági szervek és a Nyilaskeresztes Párt — Hungarista Mozgalom Pártszolgálatának együttműködése az állami és közbiztonsági szervezetben” címet viselő rendelet⁶⁹ I. fejezete kimondja: „Annak, hogy a hungarista állameszme célkitűzései minél előbb és minél erőteljesebben érvényre jussanak, alapfeltétele az, hogy a törvényes rend mindenki által megtartassék. Ez elsősorban a közigazgatási hatóságok és a közbiztonsági szervek feladata, de abból kiveszi részét a pártszolgálat is.” A II. fejezet tartalmazza a közigazgatási hatóságok, a közbiztonsági szervek és a pártszolgálat együttműködésének alapelveit. Az első pont előírja, hogy „Az elsőfokú közigazgatási hatóságok (főszolgabírák, rendőrkapitányság) és a pártszervezet alsófokú vezetőinek együttműködése biztosítja a közbiztonsági végrehajtó szervek és a pártszolgálat végrehajtó szervei közötti együttműködést is,” ez nem jelentett egyebet elvi megállapításnál, nem hozta közelebb a surlódásmentes együttműködés lehetőségét.

Vajnaék nem merték a rendeletben félreérthetetlenül leírni, hogy joga valójában csak a párt fegyveres erőinek van, s önhatalmúlag járhatnak el az általuk rendnek nevezett közállapotok megteremtésében. Igyekeztek úgy fogalmazni, hogy az ne váltsa ki a — jogaiban már csorbított — közbiztonsági szervek ellenállását.

Az összeütközések sorozatát váltotta ki, hogy a rendelet — II. fejezetének 2. pontja — előírta: „A pártszolgálat, mint a Nyilaskeresztes Párt — Hungarista Mozgalom végrehajtó szerve, az államvédelmi szolgálat teljesítésében saját előjáróinak rendelkezési szerint és a közigazgatási hatóságok, valamint a közbiztonsági szervek megkeresései alapján jár el.”⁷⁰ A pártszolgálatnak ez a paragrafus biztosított önállóságot; egyéni akcióit feletlen pártszerveivel fedezhette, arra hivatkozhatott, s az meg is védte, törvénytelen cselekedeteit igazolta. Ugyanakkor a rendelet következő mondata kimondja: „A pártszolgálat önállóan nem jár el, hanem segédszerve a közbiztonsági szerveknek. Az eljárásnál a parancsot mindig a közbiztonsági szerv vezetője adja ki . . .”⁷¹ De, hogy az állami alkalmazottak ne gondolják azt: a pártszolgálatot alárendeltségükbe helyezték, a rendelet kivételként kiemeli „a késedelemből veszéllyel járó eseteket”. Erre való hivatkozással — s mikor nem lehetett erre hivatkozni — a pártszervezet vezetője bármikor parancsot adhatott ki eljárás végrehajtására a közbiztonsági szerveknek, s ez esetben a csendőrség, illetve a rendőrség nem tehetett vita tárgyává a parancs végrehajtását.

A rendelet előírta, hogy „a pártszervezet és az államrendészeti szervek mellérendeltségi viszonyban működnek”, de a „kivételes eset” ismét kiemelte a párt szervezeteit, a párt fegyvereseit a mellérendeltség kötöttségeiből, megismételve: „Abban az esetben azonban, amidőn a (párt) szervezetvezető, ellenőrző

⁶⁹ Ugyanott.

⁷⁰ Ugyanott.

⁷¹ Ugyanott.

jogkörénél fogva, mint a nemzet politikai akaratának képviselője ad ki a közérdeknek megvédeése érdekében rendelkezést az államrendészeti szerveknek, azok kötelesek azt végrehajtani.”⁷²

A rendelet végül előírja, minden olyan esetben, amikor nyomozás vagy eljárás tekintetében az állami, közigazgatási hatóság és a közbiztonsági szervek, valamint a pártszervezet között véleménykülönbség mutatkozik, „végső fokon a belügyminiszter és az országos pártszolgálat vezetője dönt”.⁷³

A nyilas párt fegyvereseinek a közigazgatási, közbiztonsági szervekkel való együttműködéséről szóló rendeletben számos ellentmondás rejtőzik. Mindez abból ered, hogy a párt fegyveres erejét be akarták építeni a közbiztonsági szervekbe és kiváltságot is akartak biztosítani számára, alá is, mellé is rendelték a közbiztonsági szerveknek, egyben a párt ellenőrzést is gyakorolhatott azok felett, utasíthatta is őket. A rendelet kikapui teljesen elegendőnek bizonyultak ahhoz, hogy a pártszolgálatosok az ügynevezett „államvédelmi szolgálat” leple alatt azt tegyenek, amit akarnak, köztük felléphessenek a közigazgatás tisztségviselői ellen is, ha azok vonakodtak részt vállalni akcióikban.

A nyilasok nemcsak azért szorgalmazták a pártszolgálat beépítését a közbiztonság szervezeteibe, mert a párthadsereg — a német fegyveres erők mellett — legfőbb biztosítékát képezte uralmuk fenntartásának, a totális fasiszta diktatúra gyakorlásának, hanem azért is, mert a horthysta apparátusban nem bíztak, a rendőrség, sőt még a csendőrség szigorát is kevesellték.

A Szálásra felesküdtött rendőrség régi személyi állományával valóban képtelen volt eleget tenni a nyilas hatalom elvárásának. Horthy „békebeli” rendőrei nem tudták elvégezni a totális diktatúrából rájuk háruló munkát. Láday október 26-án referált a rendőrségről Szálásinak, s azt személyileg és testületileg széteső állapotban levőnek jellemezte. A karhatalom Budapesten alig tartható kézben — mondta.⁷⁴

A rendőrségen valóban mutatkoztak a „fellazulás” jelei. Nem ment ritkaság számba, hogy a nyilasok kegyetlenkedéseivel egyet nem értő, azoktól megcsömörlött, a jövőjük miatt aggódó régi rendőrök, életük kockáztatásával próbálták megghiusítani vagy legalább csökkenteni a gyilkosságok, megkínóztatások, elhurcolások számát. Eleinte nekik kellett átvenni a nyilasok által elfogottakat, s nem voltak kevesen, akik, ha módjuk nyílt rá, szabadon engedték az üldözötteket. A pártszolgálatosok hamar rájöttek, hogy egyre több olyan személy kerül újra a kezükbe, akiket egyszer már átadtak a rendőrségnek. Később, a nyilasok az általuk elfogott személyeket a saját hatáskörükben likvidálták.⁷⁵

A nyilas fegyveresek által teremtett terror mértékére jellemző, hogy még az európai hírnévre szert tett népelnymó magyar csendőri apparátus sem tudta követni módszereiket s üldözésük méreteit. A falvakban és városokban gyakorolt horthysta elnyomás, a számukra veszedelmes emberek kiemelése s az ellenük indított eljárás bizonyos meghatározott, egységes rendben történt. A nyilasok magatartása azonban ellenük fordította még a csendőröket is. Amellett, hogy hatással volt rájuk is az előrenyomuló szovjet hadsereg, közeledett a számadás órája, a felfegyverzett nyilasok megingatták a csendőrség helyi hatalmát, s megdöbbentő módszereiktől a csendőrök egy része is elhatárolta magát.⁷⁶ Mindez

⁷² Ugyanott, 5. t. XVI. 9/24.

⁷³ Ugyanott, 4. t. XII. 9/10.

⁷⁴ Lásd OL Filmtár. 16719. db.

⁷⁵ Lásd Népbírósi Közlöny, 1945. június 1.

⁷⁶ Lásd OL Filmtár. 16720. db.

indokként szolgált a nyilasok előtt arra, hogy a totális diktatúra gyakorlásában, ha számításba is vehették a régi közbiztonsági apparátus közreműködését, a munka nagyját maguk végezték el.

A párthadsereg és a rendőrség-csendőrség kapcsolatának tisztázására szánt rendelettel egyidőben kelt Szálasi parancsa egy, a párt felügyelete alatt működő politikai rendőrség létrehozására. Szálasi október 26-án utasította Vajná, hogy alakítson egy testületet külön bírósággal, melynek feladata az ellenőrzés „nemcsak a nemzet felé, de a minisztériumok, sőt a párt felé is. Ebből alakulhat ki a nemzeti számonkérés széke.”⁷⁷

A nemzeti számonkérő szervezet — amely október 26-án jött létre — parancsnoka Orendy Norbert csendőrezredes lett, s Vajna belügyminiszteren keresztül közvetlenül Szálásinak tartozott felelősséggel. A nagyobb nyomozásokat Vajna, illetve jelenlétében Orendy referálta Szálásinak. A politikai rendőrség által felderített ügyek további sorsáról Szálasi maga döntött, ő mondta ki, folytassák-e a nyomozást, utalják-e más bíróság elé, saját hatáskörükben járjanak-e el az ügyben, vagy szüntessék be az eljárást.

Orendy kipróbált embereket kapott szervezetének felfejlesztéséhez. Munkatársa lett Ládai István csendőrezredes, akit Vajna belügyminiszter „meg nem alkuvó magatartása miatt” még október 16-án maga mellé vett államtitkárnak,⁷⁸ és a főkapitányság politikai rendőrségének újjászervezésével bízta meg.⁷⁹ Ládait is kitüntették azzal, hogy közvetlenül számolhatott be Szálásnak munkájáról.

A számonkérő szervezet főhadiszállása a Naphegy utcában volt, innen terjesztették ki hatalmukat az országra. Fegyveresei, nyomozói és kihallgató pribékei félelemben tartották barátaikat és ellenségeiket egyaránt. Aki kezükbe került, lett légyen bűnös vagy bűntelen, arra a kínok kínja várt. Áldozataik között sok-sok hazafi lelte halálát. Kevés azok száma, akik élve kerültek ki kezeik közül, s beszámolhattak rémtetteikről.

Orendyék felügyelték a hadbíróági tárgyalásokat is. Szemmel tartották a hadbírák magatartását, s ha elégedetlenek voltak a halálos ítéletekre leadott szavazatok számával, a tárgyalás végeztével felnyitották a titkos, lezárt borítékokat, amelyekben a szavazási cédulákat őrizték, s azokat a hadbírákat, akik a halálbüntetés ellen szavaztak, lefogták.

A nemzeti számonkérő szék mellett, hogy fő feladata a rendszer ellenfeleivel, az antifasisztákkal való leszámolás volt,⁸⁰ nyomozást folytatott Bakó László, Hóman Bálint és Antal István ellen,⁸¹ eljárta a KABSz vezetői és tagjai ellen, elfogatási parancsot adott ki Ney Károly, Ruszkay Jenő és Görgey Vince ellen. Megfigyelés alatt tartották és nyomoztak Endre László, Imrédy Béla, Rátz Jenő, sőt Winkelmann ellen is. Ez utóbbival magyarázható, hogy a németek is a számonkérő szék tevékenységének mérséklésére szólították fel a nyilasokat.⁸² Winkelmann Krumholz őrnagyot küldte Kovarechhoz, akihez a politikai perek,

⁷⁷ OL Filmtár. 16719. db.

⁷⁸ Lásd Belügyi Közlöny, 1944. október 29.

⁷⁹ Lásd *Molnár Ödön*: Magyar márttyrok. II. kiadás, London 1958. 44. l.

⁸⁰ A számonkérő szék katonai osztályának parancsnoka, Radó Endre csendőrszázados tartóztatta le. többi között, Bajcsy-Zsilinszky Endrét és a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottságának katonai vezérkarát: Kiss Jánost, Nagy Jenőt. Tartsay Vilmost. — Lásd *Dernői Kocsis László*: Bajcsy-Zsilinszky. Kossuth Könyvkiadó 1966. 296—335. l.: Forradalmárok, katonák. 49—60., 201—216. l.

⁸¹ Lásd Népbírósi Közlöny, 1946. márc. 16.

⁸² Lásd A Szálasi-per. 97—98., 116. l.

illetve a politikai ügyekben folytatott nyomozások tartoztak.⁸³ Krumholz fel-szólítása, melyben az „atrocitások” beszüntetését követelte,⁸⁴ azzal az eredmé-nyel járt, hogy a nyilasok Winkelmann ellen beszüntették a nyomozást.

A számonkérő szervezet fellépett a párt fegyveres osztagai ellen, és le-csapott saját fiókszervezeteire is, ha azok a megengedett határt túllépve saját zsebükre dolgoztak, önállósították magukat a rablásokban. Komáromban Szapu, Győrött báró Stahendorf, Sopronban Faragó csendőrszázados kényszerült arra, hogy osztozzon Orendyékkel a zsákmányon. Pápán az egész nyilas vezérkart letartóztatták, mert nem akartak osztozni velük.⁸⁵ De a mozgalmon belül, a nyilas párttagok ellen indított nyomozásokhoz, a végrehajtott vizsgálatok további sorsáról a számonkérőknek is Szálasi engedélyét kellett elnyerniük. Ő döntött afelől, hogy a párt fegyveres tagjai ellen eljárás indítható-e.⁸⁶

A belső karhatalom politikai fegyveres szervezeteinek létrehozása során utasította Szálasi Vajnát egy olyan önálló szervezet felállítására, amely „az ország hadművelleti területének közbiztonsága” felett őrködjön.⁸⁷ Vajna e feladat-tal az e területen nagy gyakorlattal rendelkező Baký Lászlót bízta meg.⁸⁸

Az új szervezet, a tábori biztonsági szolgálat létrehozásának tervezetét és szabályozási anyagát a Baký vezette⁸⁹ nemzetbiztonsági hivatal készítette el, s azt a nyilas vezérkar három ülésen tárgyalta meg.⁹⁰ A jelenlevők elsősorban azt tisztázták, hogy e feladat ellátásában, eredményes végrehajtásában a tábori rendészeti szolgálat szervein, a csendőrségen és rendőrségen kívül elsősorban a Nyilaskeresztes Párt fegyveres alakulatainak is részt kell venniük.

A tábori biztonsági szolgálatnak a Belügyminisztérium és a Honvédelmi Minisztérium egyaránt felügyeleti szerve lett, közvetlenül Fintához, a csendőrség és rendőrség főfelügyelőjéhez tartozott. A szervezet létrehozására vonatkozó rendeletet a Honvédelmi Minisztérium adta ki.⁹¹

A rendelet a tábori biztonsági szolgálat feladatait a közbiztonság meg-szilárdítása, továbbá a törvények, rendeletek és parancsok végrehajtásának biztosítása mellett a következőkben jelölte meg: „Katonaszökevények, hadi-üzemi és a munkahadsereg munkásszökevényei, szabotálók, fosztogatók, parti-zánok, kémek, ellenséges ejtőernyősök és az ellenséggel bármilyen egyetértésbe bocsátkozók tevékenységének meggátlása; lázadás, zendülés, sztrájkok és egyéb, a hadviselés érdekét sértő, valamint a törvényes rend felforgatására irányuló mozgalmak megakadályozása és elfojtása: kiürítési, áttelepítési és visszatelepítési munkálatokban való közreműködés karhatalmi és rendészeti vo-

⁸³ Lásd ugyanott.

⁸⁴ Lásd Népbírósi Közlöny, 1945. január 26.

⁸⁵ Lásd Népbírósi Közlöny, 1945. április 27.

⁸⁶ Lásd ugyanott. A Szálasi-per. 104–105. l.

⁸⁷ Lásd a Szálasi-per. 116. l.

⁸⁸ 1938-ban Baký szervezte meg a nyilas párt „Hungarista Mozgalom Rend és Védelem” elnevezésű fegyveres gárdáját, majd az ő irányításával dolgozott az Andrássy úti pártközpont nemzetvédelmi osztálya. — Lásd *Sombor-Schweinitzer József*: I. m. 29., 116. l.

⁸⁹ Veesenmayer a hatalomátvétel előtti tárgyalásokon nyomást gyakorolt Szálasi-áé avégett, hogy a német vezetés súlyt helyez arra, hogy Baký akkori államtitkár az új kormányban meg-felelő pozíciót kapjon. Ennek ellenére Szálasi a nemzeti szocialista Bakýt kihagyta a kormány-ból, s a 15 osztállyal működő nemzetbiztonsági hivatal vezetésével bízta meg. — Lásd Népbíró-sági Közlöny, 1945. december 8.

⁹⁰ Lásd OL Bm. Szálasi-per. 2. t. X. 170.

⁹¹ Lásd A Szálasi-per. 116. l.

natkozásokban.”⁹² Mint a feladatok felsorolásából látható, a tábori biztonsági szolgálat a hátsószágban, zömmel a civil lakosság elleni retorzió érvényesítésére alakult.

A szolgálati szabályzat értelmében a tábori biztonsági szolgálat tagja „jogosult agyonlőni a) tettenért, illetve körözött katonaszökevényt, hadiüzemi és munkahadseregbeli szökevényeket”; b) köteles agyonlőni: tettenért kémeket, fosztogatókat, erőszakos rombolást végzőket, lázadókat, zendülőket, megfutamodókat és az ellenséggel bármilyen egyetértésbe bocsátkozókat”.⁹³ A tábori biztonsági szolgálat tagjait a rendelet 2. sz. melléklete — amely a szolgálati szabályzatot tartalmazza — felkoncolási joggal ruházza fel a 10 001. sz. fővezér-ségi rendelet alapján.⁹⁴

A felkoncolási jog e kiterjesztése ellen még a Honvédelmi Minisztérium egyes katonai vezetői is felléptek. A hadbírói osztály főnöke, Leventeujuváry vezérőrnagy, memorandumot készített, amelyben bizonyította, hogy a rendelet törvényellenes és visszavonását javasolta. Beregfy a memorandumot Pesthynek, a Honvédelmi Minisztérium I/A. (szervezési) osztály vezetőjének adta ki véleményezésre, aki úgy foglalt állást, hogy „a rendeletben törvényellenesen megállapított felkoncolási jogot fenn kell tartani, mert a felbomlóban levő fegyelmet csak így lehet megszilárdítani”.⁹⁵ Baky egyébként a felkoncolási jogot az egész országra kiterjedő rögtönbíráskodással⁹⁶ igazolta.⁹⁷

A tábori biztonsági szolgálatot az eredeti elképzelés szerint szervezték meg, s a parancs végrehajtásáról Baky László Takács Gedeonnak, a nemzetvezető személye körüli miniszternek írt jelentésében számolt be. A szervezési munkát — mint Baky jelentette — november 30-ig befejezték.⁹⁸

Az országban a nyilas párt fegyveresei által gyakorolt tevékenység nyomán megszűnt az elemi létbiztonság. Wilhelm Höttl, a német biztonsági szolgálat embere, aki addig nem kevés atrocitást láthatott, megállapította: „Budapest és az egész országban a nyilasok, és amint az ilyen alkalmakkal gyakori, a hozzánk csatlakozott csöcselék is természetesen a hatalomátvétel győzelmi mámorában súlyos visszaéléseket követett el.”⁹⁹

A párt fegyvereseinek rémtettei ellen, a fővárosban és a vidéken közrendnek nem nevezhető állapotok ellen tiltakozott — többi között — Angelo Rotta pápai nuncius Szálasi Ferencnél.¹⁰⁰ A nuncius felhívta Szálasi figyelmét arra, hogy „igen szigorú intézkedésekkel” meg kell akadályoznia az „elhajlásokat” és „túlkapásokat”, miként annak idején Mussolini is elejét vette, hogy fegyveresei véget nem érő vérengzéseket hajthassanak végre uralomra jutásuk után. Mint elmondta, „... ő Rómában volt, amikor Mussolini... kiadta a parancsot,

⁹² Honvédségi Rendeletek, 1944. december 5. 100.482/Eln. 1944. sz. körrendelet. Idézi Felszabadulás. 79. l.

⁹³ Ugyanott.

⁹⁴ Lásd ugyanott.

⁹⁵ Népbírói Közlöny, 1945. december 22.

⁹⁶ Budapesti Közlöny, 1944. okt. 24.

⁹⁷ A felkoncolási joggal kapcsolatban véleményt nyilvánított a nyilasok később Argentínába szorult csoportja is. „Fontosnak tartjuk hangsúlyozni — írták —, hogy az emigrációs Hungarista Mozgalom a bűnök, a rémtettek elkövetőivel semmiféle közösséget nem vállal... Más elbírálás alá esnek a felkoncolási parancs végrehajtói. A kiadott parancs jogos és szükségszerű volt, ennél fogva végrehajtása is törvényes tettek minősül.” — *Koós Kálmán*: Voltunk, vagyunk, leszünk. A Hungarista Mozgalom kiadása Argentínában. Buenos Aires 1960. 321. l.

⁹⁸ Lásd OL Filmtár. 16721. db.

⁹⁹ *Walter Hagen*: I. m. Idézi *Szélasi Jenő*: I. m. 89. l.

¹⁰⁰ Lásd OL Küm. pol. 1944—43. 13 182. november 17.

hogy 30—40 000 feketecinges (Marcia su Roma után) azonnal tegye le a fegyvert, nehogy a közbiztonságot személyes fellépésükkel veszélyeztessék. A nuncius figyelmébe ajánlja a nemzetvezetőnek azért, hogy ne engedje meg egyes túlbuzgó pártközlegek túlkapásait . . .”¹⁰¹

Szálasi nyersen visszautasította a Vatikán beavatkozási kísérleteit. A nuncius által ismertetett atrocitásokra vonatkozóan olyan értelemben helyezett kilátásba vizsgálatot, ha kiderül, hogy „a hírek nem helytállóak, úgy a követség informátorai ellen fog a legszigorúbban eljárni”.

„A nunciusnak arra a megjegyzésére — olvashatjuk a tárgyaláson készített jegyzőkönyvben Szálasi válaszáat —, hogy Mussolini a forradalom lezajlása után a párhadsereget leszerelte, kéri tudomásul venni, hogy azt kizárólag magyar belügyi kérdésnek tartja, hogy a kormány kit fegyverez fel vagy kiket fegyverez le, és hogy kit küld az arcvonalra. Meg lehet győződni arról, hogy csak megbízható emberek kezébe adunk fegyvert, és ha ma a belső fronton folyik tisztogatás, ez a külső arcvonal küzdőképességének érdekében történik . . .”¹⁰²

Feltehetően nem a Vatikán és más külföldi követségek tiltakozása készítette arra a nyilas vezéreket, hogy október 16-tól kezdődően, ha erőltetnül és óvatosan is, megkíséreljék a pártszolgálatban és más fegyveres szervezetekben fellépő nyilas párttagok vérengzéseit, utcai tömegmészárlásait, a pártházakban végrehajtott s kiszivárgott kínzásait az általuk szükségesnek ítélt keretek közé szorítani. A kormány nyilas tagjai egyrészt készek voltak hatalmuk őrzőinek vérengzési ösztönei előtt szabad utat engedni, ezért kifelé védték, fedezték is őket, másrészt tisztában voltak azzal, hogy ennek méretei nem haladhatják meg a nyilasoknak is szükséges, de főleg a németek részére nélkülözhetetlen rend fenntartását a front mögötti területen. Ha azt akarták, hogy a termelés folyjék tovább, a hátszág javait zavartalanul tudják menekíteni a visszavonulás során, időnként figyelmeztetniük kellett a párt tagjait, hogy önkényeskedésüknek szabjanak határt.

Amellett, hogy a Nyilaskeresztes Párt fegyveres erői rendeletileg szabad kezet kaptak ahhoz, hogy — eszközökben nem válogatva — minden területen biztosítsák a párt uralmát, Szöllősi miniszterelnökhelyettes és Vajna belügyminiszter első beszédei¹⁰³ már tartalmaztak bizonyos korlátozásra utaló megjegyzéseket. Gera József, a pártszolgálatosok főnöke — aki e tisztséget a miniszterré lett Kovarczól vette át —, hatalomra jutásuk után négy nappal körlevelet küldött a pártszervezetekhez, amelyben a hatalom gyakorlásához szükséges közrend veszélyes megbontása ellen intette a Nyilaskeresztes Pártot. „Elrendelem — olvasható Gera körrendeletében —, hogy úgy a pártszolgálat, mint a politikai párt tagjai, a legszigorúbban tartózkodjanak törvényes jogalap nélküli intézkedések önkényes foganatosításától, mert azok elkövetői ellen kíméletlen megtorló eljárást fogok folyamatba tenni.”¹⁰⁴ Figyelmeztetésének azonban, megtorlás hiányában, semmi foganatja nem lett.¹⁰⁵ November 24-én Gera újabb utasítást

¹⁰¹ Ugyanott. — Mussolini uralomra jutása után rohamosztageit reguláris rendőrséggé alakította át, amelynek neve Önkéntes Nemzetbiztonsági Milícia, főparancsnoka pedig maga Mussolini lett. — Lásd *Kis Aladár*: I. m. 171. l.

¹⁰² OL Küm. pol. 1944—43. 13 182.

¹⁰³ Lásd OL Bm. K. 428. 823.

¹⁰⁴ Összetartás, 1944. október 21.

¹⁰⁵ Jellemző arra, hogy a nyilasok mennyire nem szándékoztak fellépni saját embereik túlkapásai ellen, amit Gera válaszolt a népbírói tárgyalás elnökének arra a kérdésre: „van tudomása arról, hogy a pártszolgálat milyen visszaéléseket, atrocitásokat követett el?” Gera:

küldött a pártszervezetekhez, amelyben ismételtlen felszólította őket a fegyelem fenntartására, majd szabályozta a párttagok fegyverviselési jogát. Eszerint „fegyver viselésre egyrészt a pártszervezet vezetője, másrészt a pártbiztosok parancsnoka jogosultak, amennyiben fegyverviselési engedélyt nyertek”.¹⁰⁶ Fegyverviselési engedélyekkel azonban abban a világban már senki nem törődött.

A „felfegyverzett pártbiztosok” rövidesen, miután Szálasi elnyerte a nemzetvezetői címet, „fegyveres nemzetbiztosokká” alakult át. A fegyveres nemzetbiztosok életrehívó rendelettel a belügyminisztert felhatalmazták arra, hogy Szálasi „személye körüli biztonsági szolgálat ellátása, valamint a hungarizmus céljai megvalósításának biztosítása” és a közbiztonsági karhatalmi alakulatok támogatása végett fegyveres nemzetbiztosok elnevezéssel katonailag szervezett fegyveres testületet alakítson.

A fegyveres nemzetbiztosok tisztikarának tagjait Vajna belügyminiszter előterjesztésére Szálasi nevezte ki.¹⁰⁷ A fegyveres nemzetbiztosok feladatkörét a következőkben jelölték meg: „1. a nemzetvezető személyének biztosítása; 2. az ellentétes világnézeti erők leküzdése; 3. a hatalom biztosítása a hungarista államban; 4. külső ellenséggel szemben élharcosokként fellépni.”¹⁰⁸

Arról, hogy Szálasi milyen nagy szerepet szánt az átkeresztelt pártbiztosoknak, egyik beszéde tanúskodik, amelyben kijelentette: a most átszervezés alatt álló fegyveres nemzetbiztosok kezében van letéve az ország sorsának alakulása, ez a győzelem biztosítója.¹⁰⁹

A fegyveres nemzetbiztosok főparancsnoka Návay Imre, helyettese Székessy István, felettesük Orendy Norbert lett, tehát a párt fegyveres szervezetét is a számonkérő szék alá rendelték. Orendy fölött Gera felügyelte a nemzetbiztosok tevékenységét.¹¹⁰

A fegyveres nemzetbiztosok önkéntes jelentkezés alapján szervezték. A felvétel feltételei a következők voltak: „a) magyar állampolgárság, b) nyilas-kereszties párttagság, c) feddhetetlen előélet és nemzeti szempontból való megbízhatóság, d) a 17. életév betöltése”.¹¹¹

A fegyveres nemzetbiztosok tagjai Orendy előtt tettek esküt: „Ünnepélyesen esküszöm a Mindenható Istenre — hangzott az eskü szövege —, hogy Magyarország nemzetvezetője, Szálasi Ferenc, mint a honvédség legfőbb hadura iránt feltétlenül hűséggel és engedelmességgel viseltetem.”¹¹²

Szálasi a fegyveres nemzetbiztosok tevékenységét a pártbiztosokhoz tartozott, egyértelműen a Belügyminisztérium alá rendelte,¹¹³ „ugyanolyan módon és feltételek mellett, mint ahogy a csendőrség és rendőrség állott a Belügyminisz-

„Hozzám futottak be a jelentések, én adtam át Kiszelynek . . .” Az elnök megkérdezte tőle: „Kiszely Alajosnak kik álltak rendelkezésére e munkájához?” Gera: „Senki sem állt rendelkezésére . . . A munkát el tudta végezni Kiszely . . .” — OL Bm. Szálasi-per. 5. t. XVI. 9/26.

¹⁰⁶ Ugyanott. Gera utasítása az 1944. november 24-i sajtóban is megjelent.

¹⁰⁷ Az 1944. november 22-i, 802. 4190/1944. Me. sz. rendeletet közli Budapesti Közlöny, 1944. november 25.: Belügyi Közlöny, 1944. december 3.: Összetartás, 1944. november 28.

¹⁰⁸ Ugyanott.

¹⁰⁹ Szálasi december 1-i beszédét idézi a Soproni Hírlap, 1944. december 6.

¹¹⁰ A hatalomátvétel előtt a pártbiztosok országos vezetője Székessy volt, főnöke pedig Kovarcz. — Lásd OL Bm. Szálasi-per. 5. t. XVI. 9/26.

¹¹¹ OL Bm. ált. K. 150. 4368. — Vajna 1945. január 16-án aláírt rendelete.

¹¹² OL Bm. ált. K. 164.

¹¹³ Vajna vallomásában, az időpontra rosszul emlékezve, e határozat időpontjával november közepét vagy végét jelölte meg. De a november 2-i pártbiztosok megbeszélés dokumentuma szerint — lásd OL Filmtár. 16719. db. — ezt a kérdést már ekkor eldöntötték.

térium keretében.”¹¹⁴ A párt szervezeti és fegyveresei függetlenségének, önállóságának csorbulása a mozgalmisták heves ellenállását váltotta ki. Ennek ellenére Szálasi a pártvezetőkkel tartott megbeszélésen kitartott eredeti elgondolása mellett. A fegyveres nemzetszolgálatot — mint mondta — „a párt is igényelheti, de ő csak a Belügyminisztériumon keresztül”.¹¹⁵ A szervezet párttal való további szoros kapcsolatát Szálasi azzal akarta elérni, hogy elrendelte: „a párt tisztségviselőinek 300/0-a a fegyveres nemzetszolgálathoz bevonul rövid katonai kiképzésre”.¹¹⁶

A nemzetszolgálat feladatainak felsorolásából kitűnt — lévén a párt-szolgálat utóda, — legfőbb tevékenysége a közbiztonság „védelme” volt. A párt fegyveresei és a közigazgatás apparátusa között — kapcsolatuk rendeletileg történt szabályozása és pártkörlevelekben adott utasítások ellenére — a sűrűlódások állandósultak. Az országban a nyilasok önkénye ellen nőttön nőtt az elégedetlenség, eljutott a képviselőházig, a miniszteriális szervekig, a pártvezetésig. A tiltakozás középpontjában az ártatlan emberek — magas pozíciókban levőknek is — jogtalan elhurcolása, a tömeges letartóztatások álltak. A felháborodás és annak szavakba foglalása arra kényszerítette a nyilas vezérkart, hogy ők is állást foglaljanak a kérdésben. „A legkomolyabb kritikát gyakoroljuk a párt embereivel szemben — mondta Serényi Miklós, a nemzetvezető pártirodájának vezetője a mozgalmistákról. — Ők legyenek az ország füle és szeme, de önhatalmú intézkedést ők sem tehetnek.”¹¹⁷

A párt felső vezetése tájékoztatókat küldött a pártszervezetekhez, amelyekben példákkal magyarázták, miként kell eljárniuk a helyi vezetőknek, hogy a letartóztatást a csendőrs hajtsa végre, s a felelősség ne a pártszervezetet terhelje. Azt ajánlották, a párttagok ne tartóztassanak le senkit, de futni se engedjék a kiszemelt áldozatot. A rendeletet megkerülve előzetes őrizetbe vételt engedélyeztek, amelyet foganatosíthatnak a párthelyiségben is, „ha a vádlott szökésétől kell tartani”. A pártszervezeteknek — közölték — joguk van a körzet „nem kívánatos elemeit” kitelepíteni.¹¹⁸

„A pártnak letartóztatási joga nincs. 1944 október második felében adta ki a belügyminiszter a rendeletet — mondta Szálasi a tisztségviselőknek tartott beszédében —, amely ebben a kérdésben intézkedik.”¹¹⁹ Ha valamely helységben a párt valakit gyanusnak talál és őrizetbe vételét szükségesnek tartja, hívja fel a helybeli csendőrs figyelmét és kérje az őrizetbe vételt. Ha a csendőrs ezt nem látja indokoltnak és nem hajlandó végrehajtani, a pártnak írásban kell kérnie a gyanus személy letartóztatását a csendőrstől. Az írásbeli rendelkezést a helyi szervezet, valamint a helyi pártszolgálat vezetője alá kell írják, pecsétjükkel el kell lássák, az írást át kell adják a csendőrsnek, mely ezzel az írással teljesen igazolni tudja eljárását. Az írásbeli rendelkezést a csendőrs most már köteles végrehajtani, a felelősség azonban nem a csendőrsöt, hanem a letartóztatási rendelkezést aláírókat terheli, akiknek a felelősséget vállalniuk kell. Meg kell jegyezni ez alkalommal is, hogy én mindig a pártnak fogok igazat adni.”¹²⁰

¹¹⁴ OL Bm. Szálasi-per. 2. t. X. 170.

¹¹⁵ OL Filmtár. 16719. db. november 2.

¹¹⁶ Ugyanott. 16724. db.

¹¹⁷ Soproni Hírlap. 1944. november 23.

¹¹⁸ Lásd OL Filmtár. 16719. db.

¹¹⁹ Lásd OL Bm. Szálasi-per. 4. t. XII. 9—10.

¹²⁰ OL Filmtár. 16718. db.; OL Bm. Szálasi-per, 2. t. V. 172—173

— Ezzel a csendőrség felelősségének elhárítása, valamint a pártszolgálatosok felmentése Szálasi részéről megtörtént.

Szálasi a párttagok jogi védelmét úgy szervezte meg, hogy egyszerűen kivonta őket a közönséges bíraskodás alól. Bírósági ítéletet párttagokon „végrehajítani nem lehet a pártvezető hozzájárulása nélkül”¹²¹ — így hangzott rendelkezése.

Szálasi ragaszkodott ahhoz, hogy minden egyes párttag ügyében személyesen döntsön. A bíróság lefolytathatta az eljárást az ítélet hozataláig — ha volt hozzá bátorsága —, aztán „a bűnügyi iratokat” fel kellett terjesztenie Budinszky igazságügyminiszterhez, s ő személyesen vitte azokat Szálasihoz, aki az ítéletet vagy a felmentést elrendelte.¹²²

Szálasi népbírósági tárgyalásán Ferenczi László csendőralezredes tanuvallomást tett arról, hogyan történt a párttagok védelme a gyakorlatban. Elmondta, hogy amikor nyomozásra rendelkezést kapott, a vizsgálatról készített jelentést a nemzetvezető elé terjesztették fel. Hajnácskőy ezredes, Ferenczi főnöke, „egy alkalommal mutatta is a széljegyzetet, amelyet Szálasi vezetett rá az összefoglaló jelentésre a pártszolgálatosok által elkövetett atrocitásokról... Az volt benne, hogy a pártszolgálatosokkal szemben további eljárást, nyomozást egyáltalán nem enged.”¹²³ A Szálasi által írt széljegyzet — mint arról Hajnácskőy, a Belügyminisztérium VII. közbiztonsági osztályának vezetője informálta Ferenczit — arról is intézkedett, hogy a Nyilaskeresztes Párt tagjai nemcsak a múltban elkövetett bűncselekményekre kapnak felmentést, hanem ezt biztosítják részükre jövőben elkövetett bármilyen cselekményre is.¹²⁴

A nyilasok régi fegyveres gárdája pártjuk önálló, a Belügyminisztériumtól független fegyveres szervezetének visszaállítását követelte. A párt vezetői engedtek a nyomásnak. Hamarosan létrehozták a párt új fegyveres apparátusát, régi elnevezéssel, pártszolgálatnak nevezve. Az új pártszolgálat országos vezetője Olaszty Sándor lett.¹²⁵ Szálasi eleget téve mozgalmistái kérésének, ujjólag kijelentette: „A pártnak csak egyetlen fegyveres alakulata van: a pártszolgálat, minden mást letörni... A fegyveres nemzetszolgálat a Belügyminisztérium alatt marad.”¹²⁶

Az ország fegyveres erőinél Szálasi a kialakult helyzetnek megfelelően új rangsorolást vezetett be. Míg korábban négy kategóriába osztotta a fegyveres erőket: honvédség, pártszolgálat, rendőrség, csendőrség,¹²⁷ most a fegyveres erőkn belül hét csoportot jelölt meg. Ezek a következők:

- „1. az a rész, amely jelenleg kint harcol (ez lassan elsorvad),
2. az a rész, amely most lesz felállítva Németországban.”¹²⁸

¹²¹ OL. Filmtár. 16719. db.

¹²² Lásd ugyanott. 16720. db.

¹²³ A Szálasi-per. 170—171. l.

¹²⁴ Ugyanott. — Szálasi a börtönben, amikor a párt fegyveresei elleni megtorlás hiányát kérték tőle számon, a következőkkel védekezett. Elmondta, hogy Vajna említést tett neki egyszer a párttagok atrocitásairól. „No — feleltem —, statárium van, ítéljétek el őket, én azonnal aláírom a kivégzésüket. Néhány hét telt el, nem történt semmi. Akkor én hoztam szóba az ügyet Vajna előtt, mire ő azt mondta, hogy a dolog mégsem tartozik statáriális bíróság elé.” — *Szirmai Rezső*: Fasiszta lelkek. Pszichoanalitikus beszélgetések a háborús főbűnösökkel a börtönben. Faust Könyvkiadó 1946. 260. l.

¹²⁵ Lásd OL Bm. Szálasi-per. 5. t. XVI. 9/26.

¹²⁶ OL. Filmtár. 16719. db.

¹²⁷ Lásd ugyanott.

¹²⁸ Lásd OL K. 18. Tvh. N. Sz. jkv. 1944. dec. 1.

- a) hungarista hadosztályok,
- b) magyar SS hadosztályok,
- 3. hungarista légió,
- 4. csendőrség,
- 5. rendőrség,
- 6. fegyveres nemzetszolgálat.

Ezen felül van még a pártszolgálat.¹²⁹

Az 1., 2., 3. a Honvédelmi Minisztériumhoz, a 4., 5., 6. a Belügyminisztériumhoz, az utolsó a párthoz tartozott.

A pártszolgálatosok, amikor elérték, hogy vezérük visszaállítsa jogaiba a párthadsereget, felléptek vetélytársuk, a fegyveres nemzetszolgálat ellen, mondván: a szervezet nem áll hivatása magaslatán. Alig két hónapos tevékenysége után — 1944. december 24-én — a főparancsnokot, Návay Imrét, a belügyminiszter parancsára a pártszolgálatosok „elrabolták” és a szervezetet szétverték. Az erről készített jelentés beszámol arról, hogy Návay „határozatlan” és „meggondolatlan” intézkedései következtében a fegyveres nemzetszolgálat felmorzsolódott. Návay hibájául felrótták, hogy „a fegyveres nemzetszolgálat feltöltése céljából létszámába megbízhatatlan elemeket toborzott. Alakulatának írásbeli parancsot adott a harácsolásra. Alárendeltjei lopásait és rablásait tűrte... a fegyveres nemzetszolgálatba olyan erkölcsi alap nélküli együtttest toboroztak össze, mely szervezetlensége és irányítás nélkülsége folytán a fegyelmetlenség és alantas emberi indulatok állandó tanujelét adta... a fegyveres nemzetszolgálat tisztjeinek zöme előképzettség nélkül lépett zászlóalj-, század- stb. parancsnokká, nem is beszélve a felső vezetésről”¹³⁰ — folytatódik a lezárolást igazoló indokok egymás mellé helyezése. Tény, hogy a nyilasok végül elérték, újra egyeduralommal rendelkeztek, a párt nevében csak ők használhatták fegyvereiket.

Szálasi 1945. január 17-én kelt rendelete a fegyveres nemzetszolgálat halálát jelentette: a feloszlátott nemzetszolgálatból, „aki 1944. augusztus 1. előtt is párttag volt, az visszamegy a pártszolgálatához, aki pedig nem volt párttag, az a hungarista szabadhadosztályokba helyezendő”¹³¹ A párt 4. sz. rendelete — amelyet a Honvédelmi Minisztériummal közösen adtak ki — kimondta: „a pártszolgálat katonai szolgálattal egyenrangú”. A „tisztviselők is csak ide hívhatók be. (30% nem behívható! Mentésül!)”¹³²

A pártszolgálatosoknak azonban még ez sem volt elegendő. 1945. március 15-én egy újabb jelentést készítettek a már régen szétvert nemzetszolgálatról, amelyben további büntető eljárás indítását javasolják a fegyveres nemzetszolgálat és a kiképzésre vezényelt rendőrségi keret valamennyi volt tiszti, tiszt-helyettesi és legénységi tagja ellen.¹³³ Ez utóbb követelt felelősségre vonásra azonban már nem került sor, mert a pártszolgálatosoknak is, a volt fegyveres nemzetszolgálatosoknak is — a szovjet hadseregtől üldözve — el kellett hagyniuk rémtetteik színhelyét.¹³⁴

¹²⁹ OL Filmtár. 16724. db.

¹³⁰ Ugyanott, 16718. db.

¹³¹ Ugyanott, 16724. db.

¹³² Ugyanott.

¹³³ Lásd ugyanott, 16718. db.

¹³⁴ A Nyilaskeresztes Párt és fegyveresei dunántúli rémtetteinek összegezése külön fejezetet igényelt.

Е. ТЕЛЕКИ

УСТРОЙСТВО НИЛАШИСТСКОГО РЕЖИМА ОКТЯБРЬ—НОЯБРЬ 1944. г.

(Резюме)

Очерк занимается мерами, принятыми венгерскими национал-социалистами, в первую очередь нилашистами, по отношению преобразования государственной, политической, хозяйственной жизни, «рабочей политикой» Хунгаристов, структурой Партии Нилашистов и их вооруженных сил и в обществе занятым ими своеобразным местом. Он показывает, что несмотря на постоянное поправление контрреволюционного венгерского правительства, после событий 15 октября 1944 года все значительные позиции перешли в другие руки, в первую очередь в руки членов нилашистской партии. Подробно говорит о смене руководства министерств, а также руководящих лиц государственных учреждений, высокопоставленных служащих политического и военного управления, печати, заводов и предприятий.

На основе ряда данных очерк установит, что позиции в руководстве непропорционально распределились между правящими группировками венгерских националистов-социалистов, проводящими тотальную фашистскую военную диктатуру. Он показывает процесс, в результате которого нилашисты, руководимые с Салаши, с силой своей организованности, влияния на массы и партийной вооруженной гвардии, вынуждали отступать своих коалиционных партнеров, — и статья доказывает, что при таких обстоятельствах определяются и политические соотношения сил нового режима.

Очерк тщательно освещает яркие изменения, происходящие в венгерской государственной жизни, описывает события выбора премьера-министра в «вождя нации», оттеснения государственного аппарата на задний план, изоляцию внутренних войск, и процесс разнovidной передачи всех этих функций на Партию Нилашистов. Подробно показывает и процесс, в котором Нилашистская Партия получила права, сначала равные с государственным органами, а за тем постепенно-имея общие права контроля, полноправненилашистских партийных организаций, установленную сеть парторгов и их беспрепятственное применение оружия — они стали исключительными властителями страны.

В статье детализируется и приход в упадок хозяйственной жизни. Автор, показав, что полное экономическое подчинение страны интересам Германии было проведено ещё руками правления Хорти, доказывает, что кроме быстрого обогащения новых правителей за счёт государственных материальных благ, с помощью немцев в коалиции нилашисты подвинулись вперёд и нилашистам уже было обеспечено в полное распоряжение фактически все материальные средства страны; конечно, в смысле и уничтожения, захват подавляющее большинство материальных благ, по существу разорение страны.

Очерк следовательно показывает, как образовалась жестокая атмосфера в политической жизни: террор, полная незаконность, жизнеопасность. Он открывает методы тотального фашистского террора, характерной чертой которого являются последовательное расширение и постоянное совершенствование чрезвычайного положения, все законы которого вступили в силу на штыках нилашистов. Факты убедительно доказывают, что всех военных сказать «традиционных» методов страшнее был кровавый террорвооруженных сил партии. Нилашистская толпа, в полном смысле слова, стала царить надо всем. Право убийства людей слены этой, партии получили от Салаши тем решением, что правосудию страны было запрещено их каснуться.

Далее автор анализирует стремление нилашистов к расширению своих основ в массах и придёт к выводу: в сущности их «рабочей политики» лежат антисемитическая социальная демагогия, политический обман и шантаж, обладание несправедливыми преимуществами перед беспартийными. Очерк пишет о раздате имущества евреев, разбирает фашистскую идеологию, нилашистскую «организацию рабочих», создание «заводских советов», условия работы и жизни, но и положение общественного снабжения, что и влияет на настроение масс.

Очерк разборчиво занимается и мерами — напротив остальных националь-социалистических партий —, приводящими к монопольному положению Нилашистской Партии, и занимается со структурой, и уставом партии и привилегированным положением её членов. Автор детализирует вопрос о вооруженных силах нилашистов: о вооруженных сленах партии, о преславной национальной организации требования отчёта, о предохранительной службе с правом устраивать резню, и о наконец созданной национал-службе. Документы освещают и деталь о том, что мобилизованные отряды Нилашистской Партии свободно действовали против не только лиц, которых преследовали, против незащищенного населения, но и были в рыске о политических руководителях режима, даже и об экспонентах

немцев, олицах и группах, которые внутри партии старались стать «самостоятельными» после грабежа и дележа. Нилашистские ужасы, их массовые убийства вызвали постоянный международный протест, сузили свою внутреннюю общественную основу и, наконец, разделили руководителей партии.

É. TELEKI

L'ÉTABLISSEMENT DU RÉGIME DU PARTI DE LA CROIX FLÉCHÉE EN OCTOBRE—NOVEMBRE 1944

(Résumé)

L'étude traite les mesures entreprises par les nationaux-socialistes hongrois, principalement les membres du parti de la Croix Fléchée pour la transformation de la vie de l'Etat, de la vie politique et économique, la «politique ouvrière» hungariste, la structure organisatrice et la place particulière dans la société du parti de la Croix Fléchée et de ses forces armées. Il démontre que, malgré la poussée permanente vers la droite du régime contre-révolutionnaire hongrois, après le 15 octobre 1944 toutes les positions essentielles ont changé de maître et furent occupées surtout par les membres du parti de la Croix Fléchée. Il expose en détail la relève du personnel de la direction des ministères, des offices principaux et institutions nationaux, de l'administration politique et militaire, de la presse, des usines, entreprises, bureaux etc.

L'étude constate en base des faits énumérés que les postes ne furent pas répartis en proportion égale entre les groupements nationaux-socialistes hongrois exerçant la dictature militaire totale fasciste. Elle présente le processus par lequel les membres du parti de la Croix Fléchée conduit par Szálasi avaient, grâce à leur organisation, influence sur les masses et la garde armée de leur parti, forcé leurs partenaires de coalition de les suivre et prouve que cette circonstance avait déterminé les relations de force politique du nouveau régime.

L'étude s'occupe en détail des changements manifestes survenus dans la structure de l'Etat Hongrois, décrit les circonstances de l'élection du premier ministre au chef de la nation, l'écartement des deux chambres du parlement, le repoussement de l'appareil de l'Etat, l'isolation des organismes de sûreté et le transfert de toutes ces fonctions en différentes formes au parti de la Croix Fléchée. Elle expose avec détail le processus au cours duquel le parti de la Croix Fléchée fut investi d'abord de droits identiques à ceux des organes de l'Etat, puis à l'aide du droit général de contrôle, de la garantie du plein pouvoir des organismes de ce parti, de la construction du système des mandataires du parti, l'usage libre d'armes des serviteurs du parti celui-ci est devenu le maître exclusif du pays.

L'étude s'occupe en détail de la destruction de l'économie hongroise. Après avoir constaté que la subordination économique totale du pays aux intérêts allemands était achevée encore sous la régence de Horthy, l'auteur démontre qu'une partie des ressources matérielles avait facilité l'enrichissement rapide de ceux qui étaient récemment arrivés au pouvoir, de plus, la contribution des Allemands à la suprématie du parti de la Croix Fléchée au sein de la coalition avait assuré à celui-ci le droit de la disposition totale des valeurs effectives du pays, ci-inclus l'anéantissement, l'évacuation et déportation, l'appropriation usurpatrice d'une partie considérable des biens matériels, bref, la destruction du pays.

Puis l'étude fait ressortir, que la vie publique était en butte à la terreur, la déchéance et l'incertitude totales. Elle relate comment la dictature fasciste totale s'était servi de l'état de siège, étendu et aggravé sans interruption, dont l'exercice quotidien elle avait confié aux serviteurs armés du parti de la Croix Fléchée. Les faits prouvent incontestablement que la loi martiale considérée „traditionnelle” dans les circonstances de guerre fut obscurcie par la terreur brutale des forces armées du parti. Le populace de la Croix Fléchée était littéralement devenu maître de vie et de mort. Le droit des membres du parti à l'assassinat fut assuré par leur exemption de la justice, l'acquiescement que Szálasi leur avait accordé d'avance.

Après cela suit une analyse détaillée des efforts de la Croix Fléchée pour l'élargissement de sa base auprès des masses, la constatation que la substance de leur «politique ouvrière» étaient la démagogie sociale imprégnée par l'antisémitisme, la tromperie et le chantage politiques, l'exploitation de l'effet dépravant des avantages matériels illicites. L'étude décrit la distribution des biens des juifs, analyse la contagion idéologique fasciste, «l'organisation des ouvriers» par la Croix Fléchée, l'établissement des «conseils d'usines», les conditions de travail et de vie, l'influence de la situation de l'approvisionnement sur le moral des masses.

L'étude fait part des masses ayant conduit — même vis-à-vis des autres partis nationaux-socialistes — à la situation monopolistique du Parti de la Croix Fléchée, puis s'occupe de la formation, des statuts de la position privilégiée de ses membres. L'auteur décrit en détail les forces armées de la Croix Fléchée: les «serviteurs du parti» armés, l'organisation nationale mal famée «pour tirer a responsabilité», le service de sécurité aux camps autorisé aux massacres et le service national armé formé plus tard. Il ressort des documents que les gens armés du Parti de la Croix Fléchée n'avaient pas obtenu seulement mains libres contre les persécutés, la population sans défense, mais ils ont conduit des investigations contre les chefs politiques du régime et sévi, au cours des pillages et de la distribution des choses volées, contre individus et groupes qui, dans leurs propres rangs, ont montré tendances de devenir indépendants. Les actes horribles, les atrocités, les massacres perpétrés par les membres du Parti de la Croix Fléchée avaient provoqué des protestations internationales, rétréci leur base intérieure auprès des masses et, enfin, divisé même les chefs de ce parti.